

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga
de Compostela

Bakalářská práce

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Kateřina Vrbová

Fakulta humanitních studií

Univerzita Karlova

Praha

Vedoucí práce: Mgr. Mgr. Zdeněk R. Nešpor, Ph.D.

Praha 2006

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 22. 6. 2006

.....
Kateřina Vrbová

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Poděkování:

Ráda bych poděkovala především všem těm, bez nichž by tato práce vůbec nemohla vzniknout. Těm, kteří mi poskytli svůj čas a podělili se o své zážitky a pocity ze svatojakubské poutě.

Stejně tak patří upřímný dík mým nejbližším, kteří mi pomáhali ať už psychickou podporou či věcnými připomínkami a také se zasloužili o to, aby se tato práce dočkala svého dokončení.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat doktoru Nešporovi za odborné vedení této práce a za rady, které mi pomohly překonat mnohé nesnáze.

Kateřina Vrbová

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

OBSAH

1. ÚVOD	6
1.1 Záměr.....	6
2. HISTORIE	8
2.1 Poutnictví a poutník obecně	8
2.2 Stručná historie kultu Sv. Jakuba v Galicii.....	9
2.2.1 Liber Sancti Jacobi – Codex Calixtinus	11
2.3 Současná zbožnost v poutnictví.....	11
3. SROVNÁNÍ PODMÍNEK STŘEDOVĚKÝCH POUTÍ SE SOUČASNÝMI	13
3.1 Trasy cest do Santiaga	13
3.2 Způsob dopravy do Santiaga	13
3.3 Kdo to jsou a byli poutníci	14
3.4 Motivace poutníků.....	15
3.5 Symboly svatojakubského poutníka	20
3.6 Zázemí a bezpečí na cestě	22
3.7 U cíle	24
3.8 Finisterre.....	25
4. ČEŠI A NĚMCI JAKO STŘEDOVĚČÍ POUTNÍCI.....	27
4.1 Jízda Lva z Rožmitálu ze svědectví Václava Šaška z Bříkova (1465-1467).....	28
4.2 Arnold von Harff (1496).....	30
5. KVALITATIVNÍ VÝZKUM: DNEŠNÍ ČEŠTÍ A NĚMEČTÍ POUTNÍCI	33
5.1 Metodologie.....	33
5.2 Rozhovory	33
5.3 Respondenti	34
6. VÝSLEDKY VÝZKUMU	36
6.1 Trasy cest.....	36
6.2 Poutníci.....	37
6.2.1 Kdo jsou.....	37
6.2.2 Definice poutníka	38
6.2.3 Je putování individuální záležitost?.....	40
6.2.4 Víra	40
6.3 Motivace	41
6.3.1 Zdroje informací	41
6.3.2 Důvody pro pout'	42
Zvědavost	43
Poznání sebe sama.....	43
Nespokojenost – co dál?.....	44
Jiné motivy	44
6.3.3 Souvisí tedy tato pout' s náboženstvím?	45
6.4 Co poutníci prožívají	46
6.4.1 Očekávání před cestou.....	46
6.4.2 Pocity na cestě	46
Fyzické obtíže.....	46
„Radosti života“.....	47
6.4.3 Plány a změny do budoucna	49
6.5 Symboly poutníka.....	50
6.5.1 Mušle	51
6.5.2 Hůl	52
6.6 Materiální zajištění poutě	53

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

6.6.1 Před cestou.....	53
6.6.2 Během cesty.....	54
6.7 Cíl – Santiago nebo Finisterre?	56
7. ZÁVĚR	59
8. POUŽITÁ LITERATURA	61
9. PŘÍLOHY	63

1. ÚVOD

1.1 Záměr

Minulý rok jsem dostala jedinečnou možnost studovat v zahraničí, a to přímo ve městě, které je cílem mnoha poutníků z celého světa – v Santiagu de Compostela. Během svého pobytu jsem měla nejen příležitost vychutnávat atmosféru tohoto města jakožto města studentského, ale také možnost pozorovat a vnímat to zvláštní ovzduší, jež sem přinášejí poutníci, kteří přicházejí pěšky či přijíždějí na kole nebo koni. Putují sem z různých míst zeměkoule a není nic neobvyklého, že stráví na cestě měsíc a ujdou za tu dobu kolem osmi set kilometrů.

Jaká je motivace lidí, kteří v době rychlých aut a leteckých společností, které vás dopraví na dané místo doslova za kačku, se přesto odhodlají vyrazit na pouť? Je tato pouť nábožensky motivována? Kdo jsou vůbec poutníci? Jak jejich cesta probíhá a co pocítují, když dojdou do cíle? Jaký je rozdíl mezi poutěmi středověkými a těmi současnými? To jsou otázky, které bych chtěla ve své práci, když ne zodpovědět, pak alespoň otevřít.

Další otázkou, kterou jsem si položila, a na které je můj kvalitativní výzkum založen, je, jaký je rozdíl, je-li nějaký, mezi poutníky z Čech a z Německa. Čechy a Němce pojí společné sdílení střeoevropského prostoru, co se minulosti týče, vždy se na území našeho státu prolínal český a německý živel, nemluvě o tom, že většina českých panovníků buď byla německého původu nebo alespoň německy mluvící. Můžeme také mluvit o náboženské shodě, která se ve středověku odehrála, a to takové, že náš Jan Hus může být považován za předchůdce německé reformace.¹ Jaké jsou tedy rozdíly u těchto dvou států, které spojuje společná tradice a minulost, ač je na druhou stranu dělí např. jazyk a míra současné náboženskosti?

Ráda bych tedy přiblížila, co si můžeme představit pod poutěmi obecně a dále konkrétně historii a podrobnosti o pouti svatojakubské – jaké byly trasy cest, kdo byli středověcí poutníci, co je k cestě vedlo, jakým způsobem se dopravovali, jaké měli zázemí a co je čekalo na konci cesty, přičemž bych toto středověké poutnictví ráda srovnala se

¹ Zdeněk Susa ve svém spisu *Vyprávění o Čechách a Němcích v Českých zemích* (1994) poznamenává, že dokonce původně to byla skupina mistrů z Drážďan, kteří přišli s myšlenkou, že i laikové mají přijímat podobou způsobem. Jak tedy podotýká: „Hustitský kalich, který se stal symbolem hnutí, není tedy českým výmyslem, ale přišel z Německa“.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

současnou situací, našla styčné body a naopak vytýčila rozdíly. V dalším oddíle se pokusím nastínit, jak taková pout' opravdu ve středověku vypadala na konkrétním příkladu dvou poutníků z českých a německých zemí. A v poslední části zaměřím pozornost na podobná témata, přičemž však už budu konkrétně srovnávat současné české a německé poutníky do Santiaga de Compostely, a to na základě polostrukturovaných rozhovorů, které jsem s nimi pořídila.

2. HISTORIE

2.1 Poutnictví a poutník obecně

Pouť je fenomén, který se objevuje v mnoha náboženstvích. Např. v islámu je každý muslim povinen vykonat alespoň jednou za život pouť do Mekky. Na rozdíl od toho, v křesťanství poutě povinné nejsou, dokonce byly v určité době i zakazovány.² Přesto se poutnictví těší velké oblibě, a to i v dnešní době, a nejen z důvodů ryze náboženských.

Termín pouť Ottův slovník naučný definuje takto: „Pouť jest vůbec cesta neboli putování, obzvláště pak putování k nějakému místu posvátnému nebo památnému za zbožným účelem. Odedávna, zvláště za středověku, bývaly podnikány pouti ze všech zemí křesťanských do Svaté země a do Říma a ještě za našich dob jest mnoho míst poutnických, kam putují věřící ku hrobům, ostatkům neb obrazům (domněle zázračným) svatých a světic.“³

Pro Danteho je obecně poutníkem „každý, kdo prodlévá mimo svou vlast; ve smyslu užším se slovem poutníci vyrozumívají jen ti, kdo se ubírají k domu svatého Jakuba anebo se odtamtud vracejí... nazývají se palmovníci*, pokud putují za moře, odkud často přinášejí palmu; nazývají se poutníci, pokud se ubírají k domu božímu v Galicii, neboť hrob svatého Jakuba byl vzdálenější od jeho vlasti než hrob kteréhokoli jiného apoštola.“⁴

Podle první knihy Liber Sancti Jacobi je za prvního poutníka považován Adam, který byl z ráje vyhnán do tohoto světa. V poutnické tradici pak pokračují patriarchové kmene Izrael - Abraham, který opustil svou vlast a odešel do pro něj neznámého světa. „I řekl Hospodin Abramovi: <Odejdi ze své země, ze svého rodiště a z domu svého otce do země, kterou ti ukážu...“⁵ Jakob, který byl donucen odejít ze svého domova ve strachu z hněvu svého bratra a umírá v Egyptě, samozřejmě i Mojžíš, který putuje s izraelským lidem z Egypta do Země zaslíbené. Neméně je za poutníka považován i Ježíš, když se zjeví svým učedníkům a doprovází je na cestě z Emaus při návratu do Jeruzaléma. V neposlední řadě byli poutníky i apoštolové, které Ježíš poslal do světa, aby putovali a hlásali radostnou

² Více viz Ohler 2002, str. 41-42.

³ Ottův slovník naučný 2000.

* Palmovníci – poutníci do Země svaté. (pozn. v překladu Emila Janovského - Dante Alighieri 1944).

⁴ Dante Alighieri 1944.

⁵ Gen. 12,1.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

zvěst. Liber Sancti Jacobi poutníky vybízí, aby stejně jako apoštolové putovali bosí a bez peněz.⁶

Svůj největší rozkvět poutnictví zažívá především ve vrcholném středověku, kdy stoupá i popularita poutí dlouhodobě plánovaných a kolektivních. Nahrávaly tomu mnohé okolnosti – růst měst, společný jazyk vzdělanců (latina), nábožensky jednotný prostor, atd. Do té doby se poutníci vydávali na cestu spíše jednotlivě a z náhlého popudu. Tento rozmach ke konci středověku klesá, především pak v reformovaných zemích a tam, kde dlouhodobé poutě přetrvávají, se mění jejich charakter, často se stávají spíše cestami za poznáním a dobrodružstvím. Osvícenství v 18. století tento úpadek prohloubilo a k podnikání poutí se lidé začali navracet až ve století devatenáctém. Po útlumu, který nastal v období světových válek, se v druhé polovině 20. století pomalu, ale jistě začíná navazovat opět na poutnickou tradici. Ohler poznamenává, že i protestanti se v současné době vydávají na pouť do Říma nebo do Santiaga, protože „poutě ztratily svůj charakter útočného vystoupení proti novověrcům.“⁷

2.2 Stručná historie kultu Sv. Jakuba v Galicii

Historickou osobností byl apoštol Jakub, v Bibli označován jako Starší, který se spolu se svým bratrem Janem (Evangelistou) stal následovníkem Krista. Z pozdějších dokumentů se dozvídáme, že sv. Jakub byl pověřen šířením křesťanství na Iberském poloostrově, konkrétně v jeho severozápadním cípu, na pobřeží Finisterre. Jelikož jeho misionářská činnost nebyla příliš úspěšná, navrátil se do Jeruzaléma, kde byl posléze, r. 44 n.l. umučen (st'at) Herodem Agrippou.

Jeho posmrtné působení na tomto poloostrově již bylo mnohem významnější. Legenda vypráví, že Jakubovi žáci přepravili ostatky svého učitele zpět na galicijské pobřeží (poblíž dnešního Padronu), a to na kamenné lodi, bez kormidla, plachet a vesel a zde mu posléze postavili hrobku. Na několik set let upadl světec v zapomnění a k znovuobjevení jeho hrobu došlo až v 9. století, kdy poustevník Pelayo uviděl jedné noci v těchto místech zářící světla. (Odtud může být odvozován vznik názvu Compostela – campus stellae – zářící pole, dalším možným výkladem je compostium – pohřebiště). Místní biskup Teodomiro

⁶ Liber Sancti Jacobi 2004, str. 207-209.

⁷ Ohler 2002, str. 11-12 19-20.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

potvrdil nález a jeho pravdivost a díky podpoře krále Alfonse II. Asturského byl vystavěn chrám, který byl sv. Jakubovi zasvěcen.

Vzhledem k tomu, že byl Jakub prvním mučedníkem pro víru a navíc jediný apoštol pohřbený na Západě, za jeho hrobkou se v brzké době vydávali poutníci nejen ze Španělska. Díky tomu se Compostela stane, hned za Jeruzalémem a Římem, jedním z největších křesťanských poutních center (obzvláště když byl Jeruzalém v 12. století znovu ovládnut muslimy).

Ve 12. století poutnictví za sv. Jakubem ve Španělsku dosahuje největšího rozkvětu a v této době se také objevuje jakási příručka pro poutníky, Liber Sancti Jacobi, (zkomponovaná nejspíše více autory, pravděpodobným editorem celého textu byl francouzský kněz Aymeric Picaud) s úvodním dopisem Codex Calixtinus, který je přisuzován papeži Calixtovi II.⁸ (O Liber Sancti Jacobi viz dále). Tento nárůst poutí za sv. Jakubem ve Španělsku a poutnictví obecně je přerušeno až v 16. století protestantskou reformací, kdy byl silně omezen příliv poutníků z německých zemí, po moři z Anglie a také hugenotů z Francie, a také faktem, že ostatky svatého Jakuba jsou v r. 1589 ztraceny (byly uschovány arcibiskupem Klementem ze strachu z vpádu sira Drakea a znovu objeveny až v r. 1879 během vykopávek v katedrále). Pokles poutníků do Santiaga pokračuje i v následujících stoletích, v 17. století sv. Jakub málem ztrácí svou pozici patrona země ve prospěch sv. Terezy a sv. Michala. Postavení Santiaga jakožto poutního místa se mírně zlepšilo na konci 19. století, kdy byly opět objeveny ostatky apoštola. K postupné obnově poutnictví do Santiaga pozvolna dochází již od poloviny 20. století. Významný podíl na této obnově měl především zásah španělského diktátora Franka, který ze symbolu sv. Jakuba Maurobijce vytvořil účinný nástroj své propagandy.⁹ To vyvolalo mnohé výzkumy o svatojakubské pouti v obecné rovině a potažmo také zvýšený zájem laické veřejnosti. Od zhruba 80. let 20. století nastává v poutích do Santiaga velký zlom – většina poutníků totiž odmítá dopravovat se sem autem, ale volí pěší variantu nebo variantu na kole. Důvodem je určité zhodnocení přírody, odmítnutí masové turistiky a důraz kladený na vnitřní rozvoj osobnosti. V této době také začínají po celé Evropě vznikat

⁸ Zdroje: Bravo Lozano 1989, str.3-7; Ruiz Montejo 2004, str.5-8; Frey 1998: 8-13.

⁹ Sv. Jakub se objevuje v dějinách Španělska nejen jako poutník, ale také jako válečník, „Maurobijec“. Legenda vypráví, že se sv. Jakub zjevil r. 844 králi Ramirovi a pomohl mu vyhrát jednu z klíčových bitev reconquisty.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

sdužení Přátel Svatojakubské cesty, která se podobají středověkým bratrstvům. V současnosti je již počet poutníků nebývalý.¹⁰

2.2.1 *Liber Sancti Jacobi – Codex Calixtinus*

Tato kniha byla ve své době velmi významná, protože jako první poskytovala důležité informace o svatojakubské pouti. Díky ní se také tento kult tak rychle rozšířil po celém tehdejší křesťanském světě. V této knize rozdělené do pěti částí najdeme: I. Kázání, liturgické texty a povídky o umučení sv. Jakuba, II. 22 zázraků, které uskutečnil v různých částech světa, III. Přenesení jeho těla z Jeruzaléma do Compostely, IV. Kroniku arcibiskupa Turpína či Pseudo-Turpína a V. Průvodce poutníka (Aymeric Picaud). Právě poslední část či kniha se těší velké pozornosti, protože informace poutníkům v ní obsažené sloužily poutníkům jako rádce a průvodce po dlouhá staletí. Aymeric Picaud zde čtenáře seznamuje s trasami poutních cest do Santiaga, s názvy měst a vesnic, kterými poutník prochází, popisuje hospice po cestě a relikviáře, které poutníci mohou navštívit. Také informuje o krajích a mravech lidí, s nimiž se poutník na cestě setká, zvláště hovoří o Bascích. Uvádí možnosti pitné vody a konečně také mluví o samotném městě Santiagu.

Liber Sancti Jacobi měla za cíl předvést důkazy přítomnosti sv. Jakuba v Galicii, a tím i upevnit status Santiaga jako poutního místa.¹¹

2.3 *Současná zbožnost a poutnictví*

Turner a Turnerová ve své práci *Image and Pilgrimage in Christian Culture* uvádějí, že „náboženství obecně se přesunulo do sféry volného času, mnohem více daného volbou jednotlivce...“ V současné, postindustriální společnosti, jsou práce a volný čas dvě naprosto oddělené aktivity. Dříve náboženství zasahovalo do všech oblastí života a bylo jeho přirozenou součástí. Dnes také díky tomuto dělení času na pracovní a na zábavu, dochází k tomu, že náboženství se stává záležitostí ne tak významnou, ale zároveň svátečnější. Náboženství ztrácí na významu, protože, jak bylo řečeno, spadá do volného času, který není ve společnosti, kde je kladen důraz především na produktivitu práce, až tak ceněný. Zároveň však je svátečnější, protože umožňuje jednotlivci se v takové společnosti orientovat, vymezit se a „ustanovit etické normy a způsoby chování ve

¹⁰ Zdroje: Frey 1998: 14-15, 238-245; Cuende Plaza 1999, str. 55-59. Viz také příloha – tabulka č. 1.

¹¹ Viz také Frey 1998, str. 13.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

společenských podmínkách, které jsou charakterizovány množstvím možností, neustálé změny a rozsáhlé sekularizace.“¹²

Poutnictví opět nabývá na takovém významu, protože vyjadřuje protest proti dnešní společnosti a jejím hodnotám. Je reakcí na obecný trend v západní společnosti, který klade důraz na rychlost a materiální uspokojení. Jak poznamenává Turner a Turnerová: „poutnictví se stalo nepřímou vyjádřenou kritikou životního stylu, který je příznačný tím, že zahrnuje společenskou strukturu.“ Dokazuje to důraz na transcendentální cíle a prostředky, důraz na komunitu, hledání kořenů, které by daly smysl lidskému konání.

Účelem současného poutnictví není ani tak udržet společenský status quo, ale spíše nabídnout alternativní způsob společenského bytí. Ukázat, že sounáležitost v komunitě je významnější než byrokratická společenská struktura.¹³

Také se ukazuje, že člověk může být „pravým“ poutníkem, aniž by byl náboženský, tzn. aniž by věřil v Boha v rámci katolicismu. Mnozí jsou dnes poutníky v metaforickém slova smyslu. Současné poutnictví se nese v duchu hledání alternativ k současné situaci a východisek z osobních i společenských problémů a odcizení, které dnešní člověk zažívá. „Moderní poutnictví do Santiaga je ekumenické, ačkoli jeho symboly a infrastruktura mají nespornou náboženskou historii a význam.“¹⁴

¹² Turner and Turner 1978, str. 35-36.

¹³ Ibid., str. 38-39.

¹⁴ Frey 1998, str. 228.

3. SROVNÁNÍ PODMÍNEK STŘEDOVĚKÝCH POUTÍ SE SOUČASNÝMI

3.1 Trasy cest do Santiaga

Výše jmenovaný Průvodce poutníků jmenuje čtyři hlavní cesty do Santiaga, které se spojí v jednu v Puente la Reina: první vede přes Saint-Gilles, Montpellier, Toulouse a Somport, další přes Santa María del Puy, Santa Fe de Conques y San Pedro de Moissac, třetí přes Santa Magdalena de Vézelay, San Leonardo de Lomoges a přes město Périgueux a poslední vede přes San Martín de Tours, San Hilario de Poitiers, San Juan d'Angély, San Eutropio de Saintes y Burdeos.¹⁵ Všechny tyto cesty se v zásadě zachovaly až dodnes, současní poutníci převážně volí jako místo svého výchozího bodu Le Puy a ještě častěji Roncesvalles či Jean Pied-de-Port. Další cesty také vycházejí ze středověkých poutních cest, které v rámci území Španělska přiváděly poutníky ze všech světových stran. Nejznámější a nejvíce užívaná cesta je právě camino francés (francouzská cesta), která kopíruje Picaudův model. Dále jsou tu camino inglés (anglická cesta) ze severu, camino portugués (portugalská cesta) z jihu a vía de la plata (stříbrná cesta), jenž se v Astorze napojovala na camino francés, kterou používali poutníci z jihu a středu poloostrova.¹⁶

O užívanosti francouzské cesty mluví jasně čísla, která poskytuje kancelář pro poutníky v Santiagu. V roce 2005 přišlo do Santiaga 93 924 poutníků, z nichž celých 79 396 zvolilo camino francés.¹⁷

3.2 Způsob dopravy do Santiaga

Ve středověku se poutě běžně podnikaly pěšky, poutníci tak napodobovali apoštoly a učedníky Kristovi. Ti bohatší a vznešenější mohli jet na koni a na voze většinou jeli nemocní a staří, kteří by jinak pout' absolvovat nemohli.¹⁸ Současní poutníci se snaží středověký model napodobovat, a tak většina jich míří do Santiaga taktéž pěšky, část pak na kolech a nepatrné množství na koni. Tuto kategorii poutníků Freyová označuje jako nemotorizované poutníky. Další dvě kategorie označuje jako částečně motorizované

¹⁵ Liber Sancti Jacobi 2004, str. 497-8.

¹⁶ viz Frey 1998, str. 53; viz také obrázek č. 1 v příloze.

¹⁷ Viz příloha – tabulka č. 2

¹⁸ Ohler 2002, str. 100.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

poutnictví a motorizované poutnictví. Do první kategorie spadají poutníci, kteří si ve své poutě vypomáhají podpůrným dopravním prostředkem, v kterém např. přepravují těžší věci, ale většinu cesty jdou pěšky nebo jedou na kole. Do motorizované skupiny patří ti, kteří jsou pěšími poutníky označováni spíše za turisty, protože přijíždějí v autě, autobuse nebo do Santiaga letí. Je také zajímavým jevem, že i v rámci kategorie nemotorizovaných poutníků existují určitá členění. Poutník, který vykonává pouť pěšky se málokdy identifikuje s cyklistou a má tendenci cítit se “lepší” poutníkem, protože se více přibližuje středověkému modelu.¹⁹

3.3 Kdo to jsou a byli poutníci

Ve středověku v řadách poutníků nacházíme především muže, ale i ženy poutnice byly běžným jevem, protože ty často učinily poutní slib světcí, ke kterému se vztahovaly jejich prosby. Právě poutní slib činily většinou ženy, a to když orodovaly za uzdravení svých nejbližších. Jak Ohler poznamenává: „mnohde platila modlitba ženy za účinnější“ a uvádí, že procentuální zastoupení žen při poutích je 35 až 50 procentní. Určitou část poutníků tvořily také děti; ty buď doprovázely rodiče či příbuzné, ale jsou i zprávy o tom, že samy děti zorganizovaly pouť, na kterou se vypravily bez doprovodu dospělých. Je vhodné poznamenat, že taková pouť mohla trvat nejen několik měsíců, ale i roky.²⁰

Ohler používá jakési další členění poutníků – na nemocné a postižené, křížáky a cestovatele. To už se trochu dotýká dalšího tématu mé práce, kterým se budu zabývat níže. Toto rozdělení totiž souvisí s motivacemi poutníků. Lidé nemocní a postižení vzhledem k možnostem tehdejšího lékařství často museli spoléhat pouze na zázrak. Proto také doufali, že prostřednictvím světců, vykonané poutě k jejich hrobům, se jim zdraví opět navrátí. Tato naděje je zavedla často i na místa natolik vzdálená, jakým bylo Santiago de Compostela. Další skupinou byli v určitém období křížáci, jež byli také nazýváni poutníky. V 11. století se lidé všech stavů a vrstev s podporou církve vydávali ve velkém na tažení proti muslimům, ale i proti křesťanům, kteří byli z nějakého důvodu prohlášeni za kacíře. Dbát na nenásilnou cestu hlásání slova Božího se poněkud zapomnělo a zvítězil pocit, že

¹⁹ Frey 1998, str. 99-101, 129-130.

²⁰ Ohler 2002, str. 46.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

za víru je třeba i prolévat krev. Na konci středověku už poutníci nejsou tolik motivováni nábožensky, ale chtějí cestovat, poznávat, bavit se.²¹

Pokud se přeneseme do současnosti a podíváme se na čísla, která poskytuje katedrální kancelář pro poutníky v Santiagu, zjišťujeme, že od počátku 90. let minulého století do současnosti nadále mezi poutníky převažují muži, zastoupení žen je zhruba poloviční, přičemž v posledních letech jejich počet stoupá. Za zmínku stojí, že v roce 2004 vykonalo pouť do Santiaga přes sto tisíc žen, což přesahuje množství mužů dokonce o pětinu. V této době se samozřejmě také vyskytují i dětšší poutníci, dá se ale značně pochybovat o tom, že by putovali bez doprovodu rodičů, ač tato fakta ve statistice zpracována nejsou.²²

Zdaleka největší procento v dělení podle profesí zastupují studenti a úředníci, v menší míře pak odborní zaměstnanci, profesori a další. Nejvíce poutníků se pohybuje ve věkovém rozmezí mezi 35 až 60, přičemž naprostá většina jsou Španělé. Po nich hned následují za rok 2005 Italové, Francouzi a Němci.²³

3.4 Motivace poutníků

Otázka po motivaci poutníků mě provázela po celé studium tohoto fenoménu, odpověď na ni jsem hledala nejen v literatuře, ale především v rozhovorech, která jsem s poutníky dělala.

Je těžké v této době zjistit přesné pocity a motivy lidí, kteří se na pouť vydávali ve středověku, přesto však je možné vysledovat některé hlavní důvody, jež tuto pouť motivovaly. Ve své souhrnné třídílné práci o poutnictví do Santiaga de Parga, Uría Ríu a LaCarra uvádějí členění motivů středověkého poutníka. Jedním z motivů je zbožnost. Zbožný poutník se vydával na cestu, aby odčinil své hříchy, aby splnil slib daný světci ve chvíli nebezpečí nebo aby se zbavil své nemoci či postižení, jak už bylo zmíněno výše. Často se také objevilo v závěti přání, aby za nebožtíka byla vykonána zbožná pouť. V této době se však také objevuje typ poutníka, který se nevydává na dalekou cestu pouze ze zbožných důvodů, ale zároveň chce poznávat lidi a cizí země, ať už ze zvědavosti nebo z obchodních důvodů. Autoři této knihy uvádějí, že krom tohoto druhu opravdových poutníků, se už od raných dob objevuje i poutník falešný, který se pohybuje mimo zákon a proto směřuje do míst, kde nebude polapen, či statusu poutníka využívají lidé, kteří se

²¹ Ibid., str. 47-52.

²² Viz příloha – tabulka č. 3

²³ Viz příloha – tabulka č. 4-6

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

takto dostanou do cizích zemí, kde pak škodí svým nepřátelům s větší nadějí na úspěch. Na poutní cestě se také vyskytovali kriminálníci, kteří číhali na poutníky, které následně okradli a leckdy i usmrtili.²⁴ V Liber Sancti Jacobi její autor uvádí, že byli případy i takových podvodníků na cestě, kteří se přidávali k opuštěným poutníkům, vyzvali je k vyznání svých hříchů a následnému pokání, které mělo spočívat v sloužení mše knězem, na jehož mravní čistotu však byly činěny takové nároky, že poutník nikoho takového neznal. Tak podvodníci přislíbili, že za určený obnos takového kněze najdou sami. Samozřejmě pak k žádnému sloužení mše nedošlo.²⁵

Ricardo Cierbide ve své stati, kterou přednesl v rámci pátého mezinárodního kongresu Sdružení sv. Jakuba, používá v zásadě členění stejné. Uvádí, že poutníci, kteří putovali ve středověku do Santiaga ze zbožných důvodů zdaleka nejsou převažující ani určující silou. Spíše než čistá zbožná láska a oddanost poutníky k cestě vedla náhoda nebo náhlá emoce. Podle Průvodce poutníků by pouť měla být vykonána za účelem uctívání světce. Jak vyplývá z mnoha svědectví té doby, převažujícím motivem byly osobní problémy, těžká nemoc či nebezpečí smrti, které tito lidé chtěli překonat uctěním světce poutí k jeho hrobu. Jiným již zmíněným jevem bylo podniknutí poutě v zastoupení. Takovéto poutě se rozvinuly především na konci středověku. Na smrtelné posteli lidé žádali, ať už od svých příbuzných nebo od cizích lidí, aby za ně vykonali pouť na svaté místo – nejčastěji do Říma, Jeruzaléma a Santiaga, přičemž vymezili přesnou sumu peněz, která k vykonání dané poutě byla zapotřebí.²⁶

Dalším typem poutí byly poutě kající. Hříšníkům bylo uloženo podniknout pouť, která mohla trvat od jednoho až třeba po sedm let. Tento způsob pokání nařízený církví měl své výhody i nevýhody. Dá se říci, že díky tomu, že se země „zbavila“ na nějaký čas těchto zločinců, mohlo dojít ke zklidnění poměrů. Na druhou stranu však se zvýšilo nebezpečí přímo na cestě, protože ne vždy se takto potrestaní opravdu káli.²⁷

Především ve 14. a 15. století se objevují na cestě poutníci v řetězech. Takto byli trestáni především ti, kteří spáchali vraždu a okovy na rukách jim měly během celé pouti připomínat zločin, který spáchali. Tato praktika se objevuje především v Nizozemí, dále také ve Francii a Německu. Člověk se takové pouti v určitých případech mohl vyhnout, a to buď zaplacením určitého obnosu, nebo za sebe poslal náhradníka. Nejen za vraždu mohl

²⁴ de Parga, Uría Ríu, LaCarra 1981, str.120-121.

²⁵ Liber Sancti Jacobi 2004, I, str. 219.

²⁶ Cierbide 1999, str. 231-3.

²⁷ Ohler 2002, str. 69-70.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

být člověk odsouzen putovat v řetězech, ale také za to, že se např. ujal lidí, kteří byli usvědčeni z veřejného cizoložství. Dalším případem byli úředníci, kteří neplnili své povinnosti.²⁸

V pozdním středověku se u poutníků připojuje ke zbožnosti také touha po poznání a zábavě. Cierbide uvádí, že především na konci 13. a 14. století se zastoupení poutníků rozšiřuje i na lidi z dalekých zemí a do Santiaga tak v zásadě směřují poutníci z celé tehdejší křesťanské Evropy, bez ohledu na věk či společenské postavení. V 16. století pak dochází ke zmírnění takovýchto poutí za poznáním, mimo jiné i kvůli tomu, že opět dochází k větší a vnitřnější zbožnosti lidí, která nevyžaduje vydávat se na dlouhé a nebezpečné cesty, protože Bůh sídlí v srdci každého člověka. Spíše se rozvíjí tendence pomáhat potřebným přímo na místě, např. poskytnutím almužny.²⁹

Můžeme tedy vidět, že důvody pro podniknutí poutě u středověkého člověka nebyly omezeny pouze na zbožnost, jak bychom mohli očekávat. Na druhou stranu však je nutné připustit, že přese všechno hrála důležitou roli v době, kdy náboženství a víra v Boha bylo součástí každodenní skutečnosti.

V současné době existuje množství motivů pro vykonání svatojakubské poutě. Já sama, než jsem se o tento fenomén začala blíže zajímat, jsem byla přesvědčená o tom, že pouť podnikají pouze věřící lidé. Takový názor jsem ani zdaleka neměla sama. Při psaní této práce jsem se opakovaně setkala s lidmi, kteří nechápali, jak se může někdo na takovou cestu vydat, aniž by byl nábožensky motivován. V kvalitativním výzkumu, který jsem prováděla v Santiagu, jsem se snažila tyto nejasnosti ohledně novodobého poutnictví vyřešit na vzorku českých a německých poutníků. Ale to až v závěrečné části mé práce. Nyní bych se chtěla zaměřit na vytýčení motivů současných poutníků na základě literatury a statistiky kanceláře pro poutníky.

Pro Francisca Rodrigueze Iglesiasa mají motivace dnešního poutníka dvě základní roviny - vnitřní a vnější. Obtíž při určování motivů cesty může být především to, že málokterý poutník má důvod pouze jeden. Často se tyto motivy proplétají, doplňují a vrství. Důvody tedy mohou být náboženské, kulturní, historicko-umělecké, účelem také může být setkávání se a komunikace s lidmi, ocenění přírody a krajiny, ale motivem může být i fyzická výzva, kterou tato pouť poskytuje. Něco o procentuelním zastoupení motivů se dozvídáme ze kvantitativních výzkumů, které Iglesias ve své knize *La gran obra de*

²⁸ Cierbide 1999, str. 234-35.

²⁹ Ibid, str. 235.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

camino de Santiago (Velké dílo o Svatojakubské cestě) uvádí. První výzkum, který publikovala Xunta de Galicia za rok 1993 rozlišuje motivaci náboženskou, kulturní, turistickou a ostatní a vyplývá z něj, že naprostou většinou převažují důvody náboženské, ať už u poutníků španělských, cizinců nebo turistů. Z trochu jiného pohledu se na věc dívají v jiné analýze Alvarez Sousa a spolupracovníci, kteří se respondentů (poutníků i turistů v Santiagu) dotazovali na to, co je na této cestě přitahuje, láká, přičemž mohli zakroužkovat i více možností. Největším lákadlem se zdá být (přes 70 %) příroda a krajina, s kterými je poutník, především pěší neustále v kontaktu. Další věcí, která přitahuje poutníky nejvíce podle tohoto výzkumu je setkávání se s lidmi. Toto zjištění je zajímavé, Rodriguez Iglesias však upozorňuje, že nelze plně ztotožňovat motivace s lákadly této poutě. Říká: „...v návštěvníkovi může také zapůsobit psychické hnutí, který hledá jednu věc (motiv) a končí s tím, že nachází jinou (lákadla).“³⁰

Jinou studií na toto téma je studie Susany Berastegui, která motivace poutníků nahlíží „zevnitř“, ze světa samotného poutnictví. Uvádí dva typy poutníků – poutník turista a náboženský poutník. Poutník turista se snaží napodobovat středověké poutnictví, sleduje hodnoty a zvyky minulosti, zatímco náboženský poutník k tomu ještě hledá něco, co toto přesahuje. Oba tyto typy mají společné hodnoty (spontánní lidské vztahy, štědrost, solidarita...), ideály (žít prostým způsobem života) a rituály (požehnání poutníka, pozdravy, získání osvědčení o vykonání poutě, mše pro poutníky,...). Z tohoto členění vyvozuje tři úrovně poutnictví: jít Camino, porozumět Caminu a žít Camino. První úroveň v zásadě nic nevyžaduje, pouze nohy, druhá již obsahuje určité zhodnocení a porozumění tomu, co Camino a poutnictví znamená. Do této úrovně podle Berastegui spadá výše zmíněný poutník-turista. Konečně třetí úroveň navíc obnáší sžití se se zásadami a praktikami poutnictví. Sem patří kategorie náboženského poutníka, ačkoli to nutně nemusí znamenat, že tento poutník je katolík.³¹

Co se náboženských motivů týče, můžeme se i v dnešní době setkat s podobným schématem jako u středověkých poutníků. Důvodem pro vykonání poutě může být splnění daného slibu, snaha o obnovu upadlé víry, přání obdržet odpustek, žádost o přímluvu za sebe i za druhé, pokání, zastoupení. Další pohnutkou pro vykonání poutě mohou být spíše motivy vnitřní – spirituální. Spirituální důvody nelze nějak jasně rozlišit a definovat, jde o vnitřní hnutí, které v člověku probíhá a účelem je spíše nalézt na cestě sebe sama. Často

³⁰ Rodriguez Iglesias 2004, str. 310-320.

³¹ Ibid.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

uvádějí jako důvod své cesty spiritualitu poutníci, kteří jsou s tradiční církví nějakým způsobem nespokojeni a touto cestou hledají alternativy pro svou víru.³²

O různorodosti motivů vypovídají i další zmínky o tom, proč se lidé vydají na pouť. Někdy to může být nostalgií po minulosti. Lidé se snaží přesně napodobovat středověké poutníky tím, že nosí znaky poutníka – mušli a hůl (viz dále), tím, že se snaží přesně kopírovat středověkou trasu Camina, ale i tím, že se snaží jít pěšky a vystačit si s málem. Příčinou tohoto počínání je často nespokojenost dnešních lidí s přítomností, s hodnotami a se svým životem. Setkáváme se i s poutěmi motivovanými politicky nebo altruisticky. Jsou i lidé, kteří se díky poutnictví chtějí dostat do Guinnessovi knihy rekordů. Neméně zajímavý je pak fakt kajících poutí, které bychom jistě čekali pouze ve středověku. Tuto praxi zavedla belgická nezisková organizace Oikoten, která se tak snaží o nápravu mladistvých cestou reflexe a pokání během čtyřměsíční pouti.

Značná část poutníků se také vydává na cestu z důvodů nějaké osobní krize, či ztráty nebo i proto, aby si ujasnili, jakým směrem by se měl jejich život dál ubírat. Mnozí také získají na cestě potřebnou sebedůvěru, také sounáležitost s ostatními, kteří mají stejný cíl.³³

Je zajímavé ještě pro srovnání uvést trochu rozdílné hodnoty v procentuálním zastoupení nábožensky motivovaných poutníků, které uvádí kancelář pro poutníky v Santiagu pro stejná léta, která zkoumá Freyová – tedy pro léta devadesátá, především rok 1993 a 94. Narozdíl od údajů Freyové, která získávala údaje na základě kvalitativního výzkumu formou rozhovorů a uvádí, že většina jejich respondentů své motivy neoznačovala jako čistě náboženské, ale spíše spirituální, vnitřní, analýza dotazníků, které poutníci v těch samých letech vyplňovali v kanceláři pro poutníky ukazuje, že většina poutníků je motivována nábožensky.³⁴ Důvodem takového rozdílu může být i to, že mnozí poutníci se stydí přiznat, že jejich cesta není nábožensky motivována, především, pokládali jim tuto otázku zástupce církevní organizace, jakou kancelář pro poutníky bezesporu je, nebo i tím, že poutník dostane pravé osvědčení o vykonání poutě³⁵ pouze vykoná-li ji z náboženských důvodů. Sama jsem se při své pouti setkala s poutníky, kteří zatrhli kolonku „věřící“ jen za účelem získání tohoto tolik žádaného dokumentu.

Motivy cesty jsou tedy opravdu různorodé. Jak jsme viděli, můžeme najít i nějaké podobnosti s motivací středověkých poutníků, na druhou stranu je zřejmé, že v každé době

³² Frey 1998, str. 21-44.

³³ Ibid., str. 22- 44.

³⁴ Srov.: Frey 1998, str. 28 -29 a tabulka č. 7 v příloze.

³⁵ Viz obrázek č. 3 v příloze.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

se setkáváme s rozdíly, které jsou dány různými společenskými hodnotami a životním stylem.

3.5 *Symbole svatojakubského poutníka*

V první knize Liber Sancti Jacobi nacházíme zmínku o symbolech svatojakubského poutníka. Jsou jimi mošna a hůl. Před tím, než středověký poutník vyrazil na cestu, měl si nechat hůl a mošnu požehnat od svého faráře, obzvláště pokud šlo o kajícnou pouť. Toto požehnání, které se vztahuje k poutnické holi zní: „Vezmi si tuto hůl, která bude oporou tvým nohám a činům, která podpoří tvé putování, s jejíž pomocí budeš moci zvítězit nad tlupami nepřátel a dojít bezpečně k úpatí Santiaga a poté, co uskutečníš tuto pouť, vrátit se zpět mezi nás s radostí, se souhlasem samotného Boha, který žije a vládne na věky věků. Amen.“

Podobně je tomu i u mošny. Mošna má být nahoře vždy otevřená, což symbolizuje, že poutník má rozdat svůj majetek chudým, a proto má být vždy připraven přijímat i dávat. Hůl zase vyjadřuje třetí nohu, která je poutníkovi podporou na cestě a symbolizuje také víru ve Svatou Trojici. Navíc mu pomáhá chránit se před vlky a psy.

Dále se v průvodci dozvídáme, že dalším znakem poutníka je mušle. „...ti, co se vracejí z Jeruzaléma, přinášejí palmovou ratolest, stejně tak ti, co se vracejí ze svatyně sv. Jakuba, přinášejí mušli.... přišijí si ji na své pláště k uctění a na vzpomínku apoštola, nesouce ji s velkou radostí do svých domovů jako odznak tak velké cesty.“ Mušle symbolizuje dobré dílo. Přímo se jedná o mušli hřebenatku, kterých se nachází na galicijském pobřeží mnoho. Tato mušle je tvarovaná tak, že připomíná hřbet lidské ruky.³⁶ Poutníci si mušli připevňovali na klobouk, mošnu nebo plášť. Navíc je i s mušlí spojená legenda, která vypráví, jak sv. Jakub zachránil před utonutím muže na koni, který se nekontrolovatelně vřítel do vln. Jako zázrakem se vynořil a on i kůň byli pokryti mušlemi.³⁷ Jiná legenda vypráví, jak jednoho muže, který měl nemocné hrdlo, vyléčil kontakt s mušlí, kterou mu přinesl poutník vracející se ze Santiaga.³⁸

Co se týče oděvu poutníka, nejdříve neexistoval žádný typický poutnický oděv, ale nosilo se to, co bylo vhodné pro cestovatele. To znamená dobré a pevné boty, plášť, který byl ovšem tak krátký, aby příliš nebránil v chůzi a klobouk, který poutníka chránil před

³⁶ Liber Sancti Jacobi 2004, str. 204-205.

³⁷ Frey 1998, str. 56.

³⁸ De Parga 1981, str. 131.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

sluncem a deštěm. Krom již výše zmíněné mošny a hole, bylo také zvykem si právě k holi připevnit vydlabanou tykev, která sloužila pro uchování vína. Tato „výzbroj“ poutníka sloužila také jako poznávací znamení a umožňovala mu například jednodušší přístup do hospiců, a také lepší přístup zbožných lidí, s kterými se na cestě setkal. Na druhou stranu výhod tohoto oblečení mohli využívat i pobudové a lenoši, kteří se, přestrojeni za poutníky, potulovali světem a zneužívali pohostinnosti a výhod určených pro opravdové poutníky. Poutníci, kteří se z cesty navrátili zdraví a živí, si toto oblečení dobře uschovali jako zbožnou upomínku.³⁹

V současné době se mnoho poutníků snaží o napodobení středověkého modelu alespoň tím, že mají poutnickou hůl a mušli. Mušli nosí připevněnou na batohu nebo na provázku okolo krku. Rozdíl je v tom, že ne všichni poutníci si jsou vědomi legendy, která je s mušlí spojená a tudíž i toho, že mušle je v zásadě odznakem poutníka až při zpáteční cestě. Většina současných poutníků si pořídí mušli už na začátku své poutě. Umožňuje jim to lépe zapadnout – pro sebe i okolí – do role poutníka.

Poutnickou hůl poutníci nosí nejen z úcty k tradici, ale taktéž, že některým velmi usnadňuje chůzi, mohou se jí chránit před psy po cestě a mnoho z nich se s ní sžije natolik, že si bez ní pouť nedokáží představit. Naopak jsou samozřejmě i tací, kterým hůl v chůzi doslova překáží, a proto ji s sebou nemají.

Další součástí novodobého poutníka může být také batoh, který nahrazuje středověkou mošnu. Pokud má člověk na cestě batoh a žádné jiné znaky poutníka, přesto je identifikován jako poutník. Batohy mohou být různého objemu, někteří poutníci věří, že čím větší batoh ponesou, tím větší oběť přinášejí a tedy tím se stanou i lepšími, opravdovějšími poutníky. Jiní zase nemají zkušenosti s tím, kolik toho člověk na takovou cestu potřebuje, a přicházejí zbytečně naložení a posléze posílají balíky s věcmi domů. Najdou se i tací, kteří se co nejvíce snaží přizpůsobit a podobat ideálu poutníka, a tak jdou skoro bez peněz a bez věcí.⁴⁰

Zřejmé však je, že stejně jako ve středověku, tak i v současnosti tyto symboly účastníkům pouti napomáhají cítit se jako poutníci a jako takoví také být přijímáni po cestě. O důležitosti těchto symbolů pro poutníka vypovídá to, že s nimi se mu dostává daleko více pohostinnosti, štědrosti ze strany místních lidí i porozumění a sounáležitosti ze

³⁹ Ibid., str. 124-128.

⁴⁰ Frey 1998, str. 55-63.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

strany druhých poutníků, ale i možnosti využívat služeb poskytovaných pouze pro poutníky.

3.6 Zázemí a bezpečí na cestě

Ve středověku byla pouť podstatně náročnější než je tomu dnes. Nejenže poutníci neměli takové vybavení, často především ti chudí neměli ani boty. Dalším aspektem bylo to, že pokud se poutník rozhodl vyrazit třeba z Německa, nemohl si říct, že si dojde na určité místo a odtud bude dál putovat pěšky jako to dělají současní poutníci, ale zkrátka vyrazil z domova a strávil na cestě třeba i roky. Pouť do Santiaga byla náročná, protože část cesty vedla (jako je tomu doposud) pyrenejským pohořím, kde na poutníka čekaly nemalé překážky. Naštěstí byli v horách lidé, kteří poutníkům pomáhali např. tím, že stavěli hromádky z kamenů, které sloužily jako ukazatel cesty. Na druhé straně ovšem číhalo na poutníky i nebezpečí v podobě lidí. Zločinci znalí místních poměrů si poměrně snadno mohli poutníky vyhlédnout a přepadnout je, především když putovali sami.⁴¹ Před mnohými nebezpečími varuje také Průvodce poutníka, např. upozorňuje na podlost některých převozníků. Picaud zde líčí, jak převozníci berou stejné nehorázné peníze jak od chudých, tak od bohatých, že jejich loď je natolik malá a vratká, že koně nepřeveze a mluví dokonce i o tom, že někteří převozníci naschvál rozhoupají loď a svrhnou své pasažéry, aby si pak mohli přivlastnit jejich majetek. Také se tu středověký poutník dočetl o národech na cestě, o kterých většinou Průvodce poutníků hovoří značně pohrdavě, zejména pak o Bascích. Popisuje: „šerednost jejich tváří a chrochtavý zvuk jejich barbarského jazyka nahánějí hrůzu do srdcí těm, kteří je vidí.“ Dále se rozčiluje na nespravedlnosti obchodníků, kteří „ačkoli mají brát za jakoukoli věci čtyři nebo šest peněz, berou osm nebo dvanáct, to znamená dvakrát tolik.“⁴²

Co se ubytování týče, nemohl tehdejší poutník spoléhat na příliš vyvinutou infrastrukturu klášterů a hospiců, kde by mohl složit hlavu. Možnosti klášterů byly často omezené, a tudíž ne vždy mohly přijmout všechny dorazivší poutníky. Hospice sice vznikaly již od raného středověku, ale také jich nebylo mnoho. Vznikaly v horských sedlech a u řek, protože tudy proudilo nejvíce lidí. Poutník většinou mohl počítat alespoň se suchým a teplým místem ke spaní, s trochou jídla a pití. Často pro něj nalezení hospice

⁴¹ Ohler 2002, str. 102-108.

⁴² Liber Sancti Jacobi 2004, str. 515-517.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

nebo klášteru znamenalo záchranu před smrtí. Od 11. století pak také začínají ve městech vznikat špitály, které sloužily mnoha účelům. Vznikaly špitály pro malomocné, pro poutníky, pro staré a nemocné. Často je zakládala bratrstva.⁴³ I k ubytování pro poutníky vznáší autor Liber Sancti Jacobi své výhrady. Odsuzuje chování některých poskytovatelů přístřeší, kteří „jim (poutníkům) slibují vše dobré a jednají s nimi zle“. Radí poutníkům, aby si dávali pozor hlavně na víno a jídlo, které je často špatné a zkažené, aby si hlídali své věci, protože často dochází ke krádežím a také varuje před služkami v hostincích a ubytovnách, které se snaží na popud svého pána poutníky svádět.⁴⁴

V současnosti jsou poutníci na cestě poměrně v bezpečí. Jednak jsou mnohem lépe vybavení k tomu, aby tuto náročnou a dlouhou cestu podnikli a navíc, především na francouzské trase, jsou od sebe ubytovny pro poutníky vzdálené v průměru jen šest až deset kilometrů. Především v letních měsících je kumulace poutníků na cestě tak velká, že lidí-nepoutníků není třeba se obávat, protože člověk nikdy nejde sám, snad ani kdyby chtěl. To má na druhou stranu nevýhody, protože možnosti ubytování v noclehárnách pro poutníky jsou i nadále omezené a zvláště při největším návalu poutníků platí heslo „kdo dřív přijde, ten dřív mele“, a tedy i bydlí. Ubytovny většinou mají minimálně jeden velký pokoj, kde je co největší množství paland. Většinou jsou vytápěné, mají kuchyň, někde i s vybavením, kde si poutníci mohou uvařit. Některé ubytovny také nabízejí za určitý obnos možnost praní prádla.

Jejich provoz zajišťují dobrovolní pracovníci – tzv. hospitaleros, kteří si poutníky zapisují, pečují o ně, a udržují ubytovny v chodu. Poutník má tedy na základě „poutnického pasu“ (dokument, který je mu vydán před začátkem poutě některou z kanceláří pro poutníky)⁴⁵ bydlet v zásadě bezplatně v takových ubytovnách. V každé noclehárně je schránka, která je určena k dobrovolnému příspěvku.

Jediné „nebezpečí“, které hrozí člověku je tedy pravděpodobně jen to, že si způsobí sám. Sem patří i to, že neodhadne své fyzické možnosti, což ovšem většinou končí jen puchýří a namoženýma nohama.

⁴³ Ohler 2002, str. 132-3, 138-40.

⁴⁴ Liber Sancti Jacobi 2004, str. 214-216; srov. Cierbide 1999, str. 236.

⁴⁵ Viz obrázek č. 2 v příloze.

3.7 U cíle

Po mnoha peripetiích a náročné cestě poutníci nakonec dospěli do cíle – do Santiaga de Compostela. Co všechno obnášel takový příchod pro středověkého poutníka, jak byl v Santiagu přijat a jaké měl pocity? Zhruba šest kilometrů před Santiagem, poutník vystoupil na poslední vrchol před ukončením cesty Monte del Gozo (Vrch radosti), odkud mohl poprvé Santiago spatřit. Přímo v Santiagu jeho první kroky mířily do baziliky, kde se modlil a vzdával díky sv. Jakubovi za šťastné dovršení poutě. Také k oltáři donesl dary, které měl pro tuto příležitost připravené – mohlo jít třeba jen o voskové svíce. Poutník také toužil po přímém kontaktu se světcem, většinou dotekem posvátných ostatků. Zúčastnil se mše pro poutníky a bylo také běžné, že poutníci přímo v katedrále přespávali v horních prostorách.⁴⁶ Odtud také pramení legenda, která se váže k obří kadidelnici, kterou se právě katedrála v Santiagu pyšní. Říká se, že tato kadidelnice měla původně ryze praktický účel, sloužila jako prostředek proti zápachu, který se v katedrále šířil při větším počtu poutníků, kteří tam přenocovali. Už v pozdním středověku začala být vydávána Compostela, osvědčení, které dokazovalo, že poutník pouť vykonal a dokončil.

Průvodce poutníků věnuje samotnou kapitolu tomu, jak by měli být poutníci v Santiagu přijati. Říká: „Poutníci, jak chudí, tak bohatí, mají být s láskou přijímáni a uctíváni všemi lidmi, když přicházejí nebo odcházejí ze Santiaga.“ Protože jak stojí psáno v evangeliu, Ježíš říká: „Kdo přijímá vás, přijímá mne“. (S. Mat. 10,40) Nicméně ne vždy byli poutníci vřele přijímáni a často se vraceli domů okradeni či podvedeni, o čemž svědčí již uvedené zmínky právě z Průvodce poutníků.⁴⁷ Přesto se dá říci, že pocity poutníka, který konečně dorazil do cíle, byly vesměs pozitivní. Jednak byl šťastný, že pouť dovršil a také nádherný příbytek apoštola ho musel přímo ohromit.

Dnes poutníci do Santiaga přicházejí stejnou cestou jako ve středověku – přes Monte del Gozo až se ocitnou přímo na náměstí, kterému vévodí fascinující katedrála. Z pozorování, které jsem na tomto náměstí dělala, vím, že většina poutníků zde nějakou dobu pobude a pouze vstřebává atmosféru tohoto místa. Pak teprve pomýšlejí na návštěvu katedrály, popř. kanceláře pro poutníky, kam směřují hned poté, protože zde jim vystaví osvědčení o cestě, které je podmíněné ujitím minimálně 100 posledních kilometrů cesty nebo v případě poutníků jedoucích na kole ujetím min. 200 km. Také zde předkládají poutnický pas, v kterém musí být za každý ujitý/ujetý den razítko ubytovny či hospody po

⁴⁶ Ohler 2002, str. 169-70.

⁴⁷ Liber Sancti Jacobi 2004, str. 575.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

cestě spolu s datem. Na základě těchto dokladů je jim pak vystaveno osvědčení či diplom, který se může lišit jen tím, byla-li cesta nábožensky motivována či nikoli.

Každý den se také v pravé poledne koná mše pro poutníky, kde jsou všichni, kteří ten den dorazili, předčítáni. Deset poutníků denně má také nárok na tři jídla v hotelu (Hostal de los Reyes Católicos), který se nachází po straně katedrály. V tomto hotelu se snaží pokračovat v poutnické tradici, k níž byl původně jako útulek pro poutníky určen, a proto po předložení kopie Compostely dostanou dnešní poutníci v garážích tohoto hotelu zdarma jídlo a víno.

Někteří poutníci, kteří dorazí po dlouhé cestě do cíle, jsou ke svému překvapení spíše smutní. Uvědomují si, že cesta skončila a je třeba se rozhodnout, co dál. Mnozí jsou také zklamáni turistickým ruchem tohoto krásného města a preferují návrat do přírody. I to může být důvodem, proč pokračují dále, na středověký konec světa – mys Finisterre.

3.8 *Finisterre*

V raném středověku nebylo tak velké zastoupení těch, kteří by pokračovali v pouti ze Santiaga dále k Atlantickému moři. Ti, co se tam přece jen vydali, tak pravděpodobně činili v oddanosti ke kultu sv. Viléma, který tam měl svou kapli. Od konce středověku putovali poutníci na tehdejší známý konec světa (Finis Terrae) mnohem častěji. Někteří tam mířili z upřímné zbožnosti, jiní spíše ze zvědavosti. Právě od patnáctého století přibývá poutníků, kteří vyhledávali poznání a dobrodružství, a proto také stoupá popularita tohoto místa. Když poutníci dokončili svou pouť ve Finisterre, měli ve zvyku „dotknout se moře a meditovat při západu slunce na výběžku.“ Docházelo tam k rituálu očištění, který spočíval ve vysvléknutí šatů, jež měli celou pouť na sobě a jejich následném spálení.

Po období úpadku svatojakubských poutí obecně, od 16. století dále, se nyní setkáváme s velkou obnovou poutí až na Finisterre. Oficiální prodloužení (neschválené však kanceláří pro poutníky v Santiagu) svatojakubské cesty až na mys Finisterre muselo být tvrdě vybojováno, protože arcibiskupství v Santiagu toto prodloužení negovalo. Zdařilo se to až na konci 90. let 20. století a od této doby poutníků na Finisterre přibývá a někteří dokonce pokračují ve starobylé očistné tradici koupání v moři a spálení šatů. Jako osvědčení je poutníkům vydáván doklad, *Fisterrana*, který obdrží na základě předložení *Compostely*.⁴⁸

⁴⁸ Insua Oliveira y Castiñeira Castro 1999, str.544-6; Srov. Frey 1998, str. 170-176.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Ač je i nadále oficiálním koncem této poutě Santiago, pro mnohé je skutečným koncem jejich cesty právě Finisterre.

4. ČEŠI A NĚMCI JAKO STŘEDOVĚCÍ POUTNÍCI

Když pátráme v minulosti po zmínkách o poutnících z těchto dvou zemí, nacházíme mnoho zpráv o poutnících německých, jen zřídka však se dozvídáme o poutnících ze zemí českých.

Plötz ve své úvaze o tom, jak se rozvíjel kult sv. Jakuba v Německu poznamenává, že první zmínka o svatojakubské relikvii na území Německa pochází již z počátku 11. století. Z toho také vyvozuje, že vůbec první poutník z německých zemí se musel vypravit za sv. Jakubem už někdy v 10. století. Ve stejném století již taky nacházíme v bavorském kalendáři jméno Jakub spadající na 25. července jako tomu bylo ve Španělsku a o půl století později je tomu tak ve všech německých kalendářích. Plötz také uvádí, že k velké popularitě a rozšířenosti svatojakubského kultu v německých zemích přispělo propojení karolinských tradic ve střední Evropě s tématem sv. Jakuba. A jak už tomu bylo v obecném vývoji křesťanských poutí, ani u poutí německých nehrály roli vždy jen důvody náboženské – v průběhu 14. a 15. století se i zde objevovaly poutě vykonávané za účelem splnění slibu a kajičné poutě.⁴⁹ V neposlední řadě se především na konci 15. století začaly objevovat již výše zmíněné poutě za poznáním a dobrodružstvím, rytířské jízdy, u nichž uctívání světců a relikvií nebylo jedinou náplní.

Mezi nejvýznamnější zprávy, které máme od německých poutníků, patří právě ty z konce 15. století. Je to zpráva Jeronýma Münzera, norimberského lékaře, který zanechal cestopis o svém putování po celé Evropě, při němž navštívil také Santiago de Compostela, dále za pozornost stojí také itinerář Küniga von Vacha, což byl v zásadě jediný německý průvodce pojednávající o svatojakubské pouti, který poskytoval poutníkům cenné informace. Nejrozšířenější pouť s nejpodrobnějším popisem míst však podnikl Arnold von Harff, německý šlechtic, u kterého se již právě náboženská oddanost a touha po poznávání nových míst mísí natolik, že nyní nemůžeme přesně určit, jaký byl pravý důvod jeho cesty.⁵⁰

Narozdíl od toho, v množství literatury a pramenů, které jsem prošla, zmínky o českých poutnících v zásadě nejsou. Sám Plötz ve svém dalším díle píše, že o Čechách a Slovácích jako poutnících nenacházíme v literatuře samostatné zprávy, jelikož jako „poddaní Českého království byli považováni za součást německého impéria a nebyli tudíž bráni

⁴⁹ Plötz, *Alemaña Xacobe* 1999, str. 229 – 233.

⁵⁰ De Parga, *LaCarra*,..1981, str. 102-3; Herbers 1993.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

v potaz jako zvláštní etnická skupina“.⁵¹ Nicméně v 15. století máme naproti tomu dokument jedinečný, který formou cestopisu sepsal Václav Šašek z Bířkova a podává v něm zprávu o putování českého šlechtice Lva z Rožmitálu, který byl vyslán ze dvora krále Jiřího z Poděbrad na diplomatickou misi do Evropy. Tento pramen je o to zajímavější, že byl zachován ve dvou provedeních, z dvojího pohledu. Popis této cesty nám také nabízí Gabriel Tetzl, který taktéž pana Lva na cestě doprovázel, pravděpodobně jako finanční poradce.

V následující části bych tedy chtěla přiblížit svatojakubskou pouť ve středověku na příkladu českého šlechtice Lva z Rožmitálu a německého šlechtice Arnolda von Harffa, jejichž cesty se v mnohém podobají a navíc je podnikli v podobném časovém období.

4.1 Jízda Lva z Rožmitálu ze svědectví Václava Šaška z Bířkova (1465-1467)

Putování pana Lva z Rožmitálu s jeho družinou, které se uskutečnilo na konci 15. století, v průběhu let 1465-1467, mělo za cíl především návštěvu královských dvorů Evropy. Pan Lev sem byl vyslán svým švagrem, českým králem Jiřím z Poděbrad, aby se pokusil o získání podpory evropských králů a vévodů v boji proti Turkům, jejichž invaze byla stálou hrozbou. Zároveň měl také získat jejich podporu v osobním sporu krále Jiřího s papežem, který se týkal jeho kališnického vyznání a uznávání husitů. Jednalo se tedy spíše o misi diplomatickou, nicméně ze zpráv dochovaných o této cestě se dozvídáme, že na všech místech, kterými pan Lev a jeho družina projíždějí, věnují náležitou pozornost i relikviím, kultovním místům a kostelům.

Jak už bylo zmíněno výše o této cestě se zachovaly hned dvě zprávy – latinská od zemana Václava Šaška z Bířkova a německé podání té samé cesty Gabriela Tetzela. Plötz uvádí, že zatímco Šašek čtenáře více seznamuje s turnaji a oficiálními přijetími na královských dvorech a jeho vyprávění je spíše neosobní, Tetzl naopak podrobněji líčí běžné zážitky během cesty a je ve svém pohledu osobnější.⁵²

Podívejme se na dílo Václava Šaška. Z rukopisu se dozvídáme, že cesta byla započata v Praze, 26. listopadu r. 1465. Přes Německo procházeli Norimberkem, Heidelbergem, Frankfurtem a Kolínem, dostali se také do Bruselu a Gentu, přes Francii, do Calais, kterému v té době vládla Anglie a odtud do Anglie, kde navštívili Canterbury a slavný hrob

⁵¹ Plötz, R. El culto de Santiago...1993, str. 251.

⁵² Plötz, Peregrinos alemanes „ad sanctum Jacobum“...2001, str. 170-71.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Tomáše Becketta a poté Londýn. Navštívili ještě některá místa v Anglii a pak zpět přes Francii zamířili do Španělska.

Do Španělska vstoupili přes Fuenterrabía, městečko, které leželo již na samotné svatojakubské cestě. Šašek popisuje zastávku v Burgosu, které se pyšní třemi kláštery s mnoha zajímavými relikviemi svatých, které pan Lev se svou družinou shlédli. Dalším městem, kterým projížděli, byla Segovia, kde se jim podařilo zastihnout krále, ten je však přijal až po několika dnech ve městě Olmeda. O tomto místě se také Šašek zmiňuje, že zde žijí lidé horší než pohané a že zde bylo této družině několikrát usilováno o život. V den svatého Jakuba, tzn. 25. července se celá družina dostává do Salamanky, kde přihlížejí tradici štvání divokých býků. Odtud se pak vypravili na cestu dál až dospěli do Portugalska. Dostali se do Bragy, která je podle Šaškových údajů vzdálena od jejich cíle, tj. Santiaga de Compostely pouhých 30 mil. Konečně se při svém putování dostávají do Valença do Minho, městečka, které i dnes řeka Miño, která tudy protéká, dělí od Galicie. Pan Lev se svou družinou dospěli do galicijského města Pontevedra, odkud je Santiago už jen 10 mil. Šašek poznamenává, že z tohoto místa se část družiny – 12 lidí vydává ke sv. Jakubovi pěšky, zatímco pan Lev jde pěšky jen část, zčásti jede na koni. V Padronu navštívili kostel na hoře, kde prý samotný sv. Jakub kázával. Nakonec dospívají do samotného Santiaga, které Šašek popisuje takto: „Město to leží mezi velikými horami a je velmi rozlehlé, ale je obehnáno toliko jedinou zdí.“

Když dojela družina Lva z Rožmitálu do Santiaga, narazila na obležené město a díky tomu se nedostali do kostela sv. Jakuba, až třetího dne na svolení Bernarda Yaňéze, který kostel obléhal. Pan Lev mu podle Šaškova svědectví domlouval, že „sem zajel se zbožným přáním, spatřiti posvátné místo, kde jsou pochovány kosti svatého Jakuba. A že on sám i všichni jeho druhové zahořeli velikou touhou viděti to místo na vlastní oči.“ Byli tedy vpuštěni a nakonec i směli spatřit hrob světce, jeho hůl, na oltáři také srp, kterým byla sv. Jakubovi sřata hlava. Ze Santiaga se pak poutníci odebrali do vsi jménem Finisterre, na konec světa, protože jak Šašek poznamenává: „za ní není již nic jiného než vody a širé moře, jehož hranic nezná nikdo vyjma samého Boha.“ Celá výprava pokračuje dál na své dobrodružné výpravě a stráví na cestách ještě celý rok, ale pro naše potřeby skončíme právě návštěvou Finisterre.⁵³

Jak už bylo řečeno Tetzl celou věc vypráví trochu osobněji a podrobněji a tak snad stojí za zmínku pasáž o průjezdu Portugalskem, kterou Šašek popisuje spíše geograficky,

⁵³ Šašek z Bířkova 1974, str.25-114.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

zmiňuje se o horách, jež není lehké přejít, o podivných zvířatech a rostlinách. Tetzl tento úsek nijak konkrétněji neurčuje geograficky, vypadá to, že ani místní názvy mu nejsou moc blízké (místo Braga píše Prage), ale spíše popisuje náladu a problémy, s kterými se na území Portugalska potýkali. Označuje cestu jako nadmíru obtížnou, jelikož krajina tam byla nekultivovaná a chudá a podobně tomu bylo i s lidmi. Píše: „nenajde se nic k jídlu ani k pití, ani pro lidi, ani pro zvířata.“ Také popisuje situace, kdy si museli sami vařit, protože přišli o kuchaře a museli spát venku jako cikáni, „tímto způsobem jsme žili život velmi bídný a hodný politování až do doby, kdy jsme se přiblížili na tři dny cesty do Santiaga.“⁵⁴ Šašek se o těchto potížích ve své zprávě nezmiňuje.

4.2 Arnold von Harff (1496)

Zhruba o třicet let později než Lev z Rožmitálu se vydává na cestu z Německa šlechtic Arnold von Harff, který pocházel z prestižního rodu z dolního Porýní. Podobně jako je tomu u výpravy Lva z Rožmitálu, také cesta tohoto šlechtice je považována za spíše rytířskou jízdu, v které však také nechyběla ani zbožnost a touha navštívit svatá místa.

Na pouť se vypravil dne 7. listopadu roku 1496 z Kolína nad Rýnem, poté co v tamní katedrále poklekl před relikviářem Tří králů. Prvním cílem jeho cesty byl Řím. Vicente Almazán uvádí, že Arnold von Harff byl jediným poutníkem, který se nespokojil pouze s návštěvou největších poutních center, jakými byli Řím, Jeruzalém a Santiago de Compostela, ale nadto se při své dvouleté⁵⁵ pouti dostal k místům jako klášteru sv. Kateřiny na Sínaji a k hoře sv. Michala. Z tohoto putování po celém světě se nám zachoval deník tohoto pětadvacetiletého šlechtice. Z něho můžeme podle autora pojednání o tomto poutníkově vyčíst, že jeho cesta byla motivována nábožensky a upřímnou zbožností. Knihu sepsal pravděpodobně za účelem poskytnutí praktického průvodce pro další cestovatele a poutníky. Popisuje zde místa, která navštívil, lidi a zvyky těchto vzdálených zemí a dokonce nabízí slovníčky devíti jazyků.⁵⁶

Vicente Almazán se táže, zda Arnold von Harff podnikl cestu za poznáním, anebo pouť? Sám von Harff se ve své knize zmiňuje o své cestě pouze jako o pouti. To potvrzuje

⁵⁴ Plötz, Peregrinos alemanes „ad sanctum Jacobum“...2001, str. 180-81. Srov. Pardo de Guevara y Valdés 2002, str. 120-135.

⁵⁵ Zde se autoři, kteří pojednávají o cestě Arnolda von Harffa rozcházejí v tom, kdy svou pouť ukončil. Vicente Almazán (1988) mluví o dvou letech, zatímco de Parga, LaCarra, etc. (1981) uvádějí roky tři. (pozn. autora)

⁵⁶ Almazán 1988, str. 365-370.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

i fakt, že během své cesty trvá na návštěvě míst, která jsou, ať už jakkoli, spojena s náboženstvím. Na druhou stranu mnohé jiné věci poukazují spíše na světskou cestu. Např. to, že je po celou dobu doprovázen nějakými obchodníky, nebo i to, že má oděv obecně typický spíše pro rytíře, nežli pro poutníka. Dnes už tedy nelze s přesností vysledovat, jaké byly jeho důvody pro podniknutí poutě, nicméně v jeho díle nalzáme plno charakteristických rysů, které manifestují jeho úctu k tradiční zbožnosti středověkého člověka.⁵⁷

Co se týče samotné cesty do Santiaga, nepopisuje ji Arnold von Harff až tak zajímavě, jak bychom doufali. Je přesný, co se týče vzdáleností mezi jednotlivými body, kterými procestoval, už méně pečlivý je však ohledně dat, a tudíž nemáme jasnou představu o jeho časovém harmonogramu. Také přepis měst, kterými projíždí, není vždy srozumitelný, nicméně víme, že se víceméně při své cestě držel francouzské trasy – z Francie přes Roncesvalles, Puente la Reina, Burgos, León a Astorgu do Santiaga. Ve svém deníku ovšem udává takový výčet míst – měst, vesnic, řek a hor, který nezanechal ze stejné cesty žádný z jeho předchůdců. Krom popisu vzdáleností z jednoho místa do druhého se von Harff také věnuje větším městům, či místům, která ho zaujala. Tak například o Baskicku píše: „Zde v zemi Basků ženy nosí vysoké a zapletené čepce jako je tomu v pohanských zemích a pleť mají velmi zvláštní. Panny a dívky chodí po ulici s krátkými vlasy bez toho, že by si pokrývali hlavy.“ Dále pokračuje výčtem míst a cenné informace poutníkům také nabízí ve formě upozornění, jaká cla se kde platí a na co je třeba dát pozor. Také zmiňuje známou pověst, která se pojí ke kostelu v Santo Domingo de la Calzada.⁵⁸

Nad jinými místy se nepozastavuje až dospívá do samotného Santiaga, o kterém píše: „Compostela je malé, moc pěkné a příjemné město galicijské...“ (Tady se nabízí zajímavé srovnání, protože Šašek Santiago popisuje jako rozlehlé město! – viz výše). Přímo v kostele sv. Jakuba von Harff popisuje relikvie a oltář a zmiňuje se o faktu, že mu bylo odepřeno vidět samotné tělo svěťce a bylo mu řečeno, že ten, kdo opakovaně pochybuje o tom, že se tam tělo sv. Jakuba opravdu nachází, se vrátí domů jako „bláznivý vzteklý pes“. Von Harff si také všímá množství mušlí hřebenatek, které nabízí obchodníci před kostelem a které si poutníci kupují jako důkaz vykonání svatojakubské poutě. Dál pokračuje cestovatel také na Finisterre, ale jediné, co uvádí, je vzdálenost a to, že se na Finisterre nachází kaple. (Co je zajímavé u poutníků z Německa, a čteme to i v cestopisu Šaškově, že

⁵⁷ Ibid., str. 369-370.

⁵⁸ Ibid., str. 371-378.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

nechápu Finisterre jako konec světa (finis terrae), ale dochází k jakémusi poněmčení slova na „Finisterstern“, tedy „Tmavou Hvězdu“.)⁵⁹

Arnold von Harff se pak navrácí zpět do rodné vlasti. Z toho, co nám ve svém díle o svatojakubské cestě zanechal se víceméně dozvídáme, že Španělsko, ani jeho obyvatelé ho nijak moc nenadchli, několikrát zmiňuje, že se k němu lépe chovali v Turecku nežli v křesťanském Španělsku, kde se ještě navíc posmívali zvykům německých poutníků, kteří si byli zvyklí nasazovat v kostele v Santiagu na hlavu korunu.⁶⁰

Tyto dva příklady poutníků pozdního středověku nám ukazují, že v této době nenacházíme žádné větší rozdíly plynoucí z národnosti toho kterého jedince. Jak už bylo řečeno, poutě pozdního středověku se vyznačovaly krom klasické zbožnosti, hlavně touhou po poznání a dobrodružství. To také spojuje tyto dvě výpravy. V cestopisech sledujeme jak živý zájem o kostely a svaté relikvie, tak o lidi a kulturu zemí, kterými poutníci projíždějí.

Jediný rozdíl můžeme pozorovat v závěru cesty, při návštěvě mysu Finisterre. Tomu von Harff nevěnuje zvláštní pozornost. Důvod je nasnadě – v době, kdy Finisterre navštěvuje skupina Lva z Rožmitálu, je tento mys pokládán za konec světa, zatímco von Harff sem přijíždí v okamžiku, kdy byl tento předpoklad již popřen objevením Ameriky.

⁵⁹ Ibid., str. 382-383.

⁶⁰ Ibid., str. 382. Srov. De Parga, LaCarra, etc. 1981, str. 103.

5. KVALITATIVNÍ VÝZKUM: DNEŠNÍ ČEŠTÍ A NĚMEČTÍ POUTNÍCI

5.1 Metodologie

Ve své práci jsem se rozhodla zvolit kvalitativní metodu výzkumu. Pořádila jsem 28 polostrukturovaných rozhovorů s poutníky z České republiky a z Německa (14 a 14). Převážnou část výzkumu jsem dělala přímo na místě – tzn. v Santiagu de Compostela a nejvíc poutníků jsem oslovila přímo na náměstí, kterému vévodí katedrála, a kam snad všichni z nich zamíří. Sběr dat se konal v době mého studijního pobytu v tomto městě – tzn. od září 2005 do února 2006, rozhovory s částí českých respondentů jsem pořídila také během své návštěvy Prahy během prosince 2005 a ledna 2006 a po mém trvalém návratu do Čech během března 2006. Jednalo se o poutníky, kteří absolvovali pouť do Santiaga de Compostela na podzim roku 2005 a jelikož nebyla možnost pořídit rozhovor přímo na místě, přislíbili mi pozdější spolupráci v Čechách. Období, během kterého byla tato data sbírána, jistě svým způsobem ovlivnilo typ respondentů, neboť se tato pouť, především kvůli její náročnosti a délce, většinou koná spíše v letních měsících. Proto bylo poměrně obtížné získat výše zmíněný počet rozhovorů, především pak s českými poutníky, protože zastoupení Čechů obecně na této pouti je velmi nízké, ačkoli v posledních letech tento počet narůstá.

Za účelem lepšího pochopení celé problematiky poutnictví, chodu ubytoven pro poutníky a vcítění se do pozice poutníka jsem sama část této cesty podnikla.

5.2 Rozhovory

Rozhovory, které jsem v daném období nasbírala, jsou ve třech jazycích. S českými respondenty jsou samozřejmě všechny v českém jazyce, s německými poutníky jsem převážnou část rozhovorů dělala v angličtině, část pak ve španělštině. Důvodem pro tuto volbu bylo to, že jazyk německý neovládám. Během výzkumu se ukázalo, že to není na škodu, protože v zásadě všichni respondenti mluvili anglicky plynně a bez obtíží. Španělský jazyk se objevuje ve třech rozhovorech, v jednom případě se jednalo o žádost respondenta vést rozhovor ve španělštině, ve zbylých dvou byly respondentky studentkami v Santiagu stejně jako já, a tudíž náš běžný dorozumívací jazyk byla právě španělština.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Rozhovory, jejichž přepis přikládám ke své práci jako přílohu, jsem všechny nahrávala na diktafon. Přepisovala jsem je doslovně a v původním znění, ve výše uvedených jazycích. Výjimku tvoří pouze dva rozhovory s německými poutníky, které jsem z technických důvodů neměla možnost nahrát, a tudíž je přepis pořízen z následné rekonstrukce mých poznámek získaných během rozhovorů. Pro snazší orientaci a práci s daty sice používám v rozhovorech jména pro označení respondentů, tato jména jsou však smyšlená, abych tak zachovala anonymitu zpovídáných poutníků.

Před započítím výzkumu jsem si vytvořila předběžný přehled otázek, které bych ráda respondentům pokládala. První okruh se týkal obecných informací o délce pouti, výchozím bodu, o práci respondenta a toho, jak vnímá status poutníka. Další skupina otázek byla zaměřena na zjištění toho, kde a jak se účastníci o pouti dozvěděli, co je k ní vedlo a zdali jsou věřící či nikoli. Třetí okruh zjišťoval vztah poutníka k poutnickým symbolům a k materiálnímu zajištění poutě. Poslední soubor otázek se zabýval prožitky poutníka během cesty a vnímání cíle.

Tato struktura otázek byla pro obě národnosti stejná. Otázky, které jsem považovala za zásadní, jsem se snažila pokládat všem zpovídáným osobám, zároveň jsem však nechávala i volný průchod tomu, co mi chtěli sami respondenti sdělit, popř. otázkám, které vyplynuly na povrch až při rozhovoru s tou kterou osobou. Některé poutníky nebylo třeba k širšímu vyprávění nijak pobízet, jiní byli zase poměrně struční a úseční. Nicméně jsem se snažila, aby pro ně tento rozhovor nebyl nepříjemným zážitkem, a tudíž jsem je do odpovědí příliš nenutila. Z oslovených poutníků mi rozhovor odmítl poskytnout pouze jeden poutník německé národnosti. Jako důvod uvedl nedostatečnost své angličtiny.

5.3 Respondenti

Výběr respondentů byl již od začátku dán mým tématem. Základní podmínkou tedy bylo, aby to byl někdo německé nebo české národnosti. Původním záměrem bylo soustředit se ještě navíc na poutníky, kteří zvolili pěší variantu cesty a prošli tuto pout' „celou“ neboli tu část z hranic Francie celým Španělskem, kterou obecně poutníci označují jako „celou“.⁶¹ Zároveň jsem chtěla oslovit lidi různého věku, pohlaví a vzezření, abych tak pořídila reprezentativní vzorek. Tento můj záměr se mi vesměs podařilo uskutečnit, pouze jsem se ještě před započítím výzkumu vzdala požadavku na minimální délku trasy. Důvodem bylo

⁶¹ Viz Frey 1998, str. 53, také viz příloha: rozhovor s Antonínem.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiagu de Compostela

především to, že, jak jsem zmínila výše, v období, kdy jsem data pořizovala, je počet poutníků velmi nízký a i tak jsem měla potíže nasbírat celkový počet rozhovorů. Proto jsem si nemohla určovat podmínky na délku pouti. Podařilo se mi ovšem ve všech případech oslovit pěší poutníky a troufám si říct, že záběr respondentů je i přese všechno velmi zajímavý a rozsáhlý.

Když jsem řešila otázku, jakým způsobem mít přístup k co největšímu počtu potenciálních respondentů, naskytly se mi v zásadě tři varianty míst v Santiagu, kde se poutníci nejvíce vyskytují: 1) ubytovna pro poutníky; 2) kancelář pro poutníky; 3) náměstí s katedrálou – Plaza de Obradoiro. Každé z těchto míst mělo své výhody a nevýhody a nebylo tedy nijak lehké zvolit ten správný přístup. Problém ubytovny pro poutníky spočíval hned ve dvou faktorech, a to, že v období, kdy jsem rozhovory pořizovala, byly ubytovny otevřené dvě, na opačných stranách města a nedalo se žádným způsobem odhadnout, kterou z nich si poutníci vyberou. Také obecně tyto ubytovny poutníci užívají spíše jen na noc. Když jsem žádala pracovníka jedné z nich, jestli by mě nemohl informovat o německých či českých poutnících, kteří se tam ubytují, odmítl to.

Druhou možností byla tedy kancelář pro poutníky, kam s velkou pravděpodobností míří naprostá většina poutníků, aby tak dostali osvědčení o vykonání poutě. I tady se ovšem objevila obtíž. Tato kancelář je poutníkům otevřená od 9 hodin ráno do 21 hodin večer, což, jak jsem záhy zjistila, způsobuje, že čekat tady na poutníky by znamenalo opravdu tu prosedět celé dny a čekat, jelikož tato dlouhá „otvírací doba“ poutníkům umožňuje přijít v zásadě kdykoli. Vzhledem k tomu, že jsem měla také studijní povinnosti, které mi znemožňovaly věnovat se pouze sběru dat, jsem tuto variantu po krátké době zavrhla.

Nakonec jsem tedy většinu rozhovorů pořídila na třetím místě – na Plaza de Obradoiro. Také jsem tam strávila mnoho času a nebylo vůbec jisté, zda se tam ten který den vůbec poutník objeví. Výhodou to ovšem mělo takovou, že Plaza de Obradoiro je místem, kde poutníci tráví hodně času, a tudíž je snazší je oslovit. Také mi hodně pomohla skutečnost, že se každý den v pravé poledne koná v katedrále právě na tomto náměstí mše pro poutníky, což je událost, kterou si nenechá ujít skoro žádný poutník, včetně těch „nevěřících“.

6. VÝSLEDKY VÝZKUMU

6.1 Trasy cest

První téma odpovídá na otázku, odkud současní čeští a němečtí poutníci vyrážejí na cestu, jak dlouhou dobu na cestě tráví a jaký způsob dopravy volí. Mohli bychom za „oficiální“ začátek francouzské cesty, kterou zvolili všichni mí respondenti až na jednoho, považovat Le Puy, město, které popisuje jako jedno z výchozích bodů i středověký průvodce poutníků a i samotní poutníci se vyskytují před tímto místem spíše zřídka, o čemž vypovídá i výrok Ladislava: *„Pro mě ta pouť prostě má dvě části, první je z Prahy do Le Puy, což jsou dva měsíce, polovina cesty, to jsem šel úplně sám a nikoho jsem nepotkal (...) a když jsem dorazil do Le Puy (...) zjistil jsem, že tam je plno poutníků, pro mě to byl obrovské šok, protože jsem za celou dobu nepotkal jednoho jediného a najednou jsem potkal na ulici dvacet poutníků.“* Přesto z Le Puy vycházeli pouze dva respondenti. Z údajů, které lze z rozhovorů vyčíst, vyplývá, že většina všech dotázaných volí jako výchozí bod St. Jean Pied-de-Port, francouzské město, které se nachází na francouzsko-španělské hranici. Důvodem je jednak větší známost tohoto místa v posledních letech, jednak vnímání svatojakubské cesty jako cesty, která je spíše spojená se španělským územím, pak také pravděpodobně lepší zázemí, jenž je poutníkům poskytováno a v neposlední řadě i ten fakt, že tuto cestu, která zhruba čítá 800 kilometrů, je většina poutníků schopná zvládnout za jeden měsíc, což může být i doba, kterou jsou pouti ochotni nebo schopni věnovat.

Zajímavým fenoménem jsou také poutníci, kteří se rozhodnou pouť podniknout přímo ze svých domovů. Z mnou zpovídaných poutníků se pro tuto variantu rozhodlo 6 lidí, což je úctyhodné číslo. V tomto případě putují několik měsíců a ujdou mezi dvěma až čtyřmi tisíci kilometry. Co je vede k takovému rozhodnutí? Některé jistě touha se co nejvíce přiblížit ideálu středověkého poutníka, jiné potřeba utéci od každodenního života a problémů, které s sebou nese, pro další je to sportovní výzva, pro některé od každého něco. Pan Ladislav se o tom vyjádřil takto: *„Já jsem prostě člověk, kterej má rád, když je něco dlouhý, trvá dlouho. Běhám maratony, protože prostě opravdu to není chvilka, ale dá se tam něco prožít, tahle cesta taky. Jako prostě jít na den, na dva je fajn výlet, ale čtyři měsíce, to už je opravdu něco.“*

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Co se týče nějakého rozdílu mezi českými a německými poutníky, vypadá to, že se čeští poutníci, pravděpodobně z důvodů, že nemají tolik informací o cestě, drží francouzské trasy cesty a hlavních výchozích bodů: St. Jean (8 ze 14 dotázaných), Le Puy (2), Burgos, úsek zhruba 500 km (2) a z domova cestu zvolili také dva čeští poutníci. U Němců pozorujeme větší zastoupení poutníků, kteří vyrážejí z domova (4), ale zároveň také mnohem více těch, kteří jdou kratší úseky cesty (6 dotázaných). To se odráží samozřejmě i na počtu ujitých kilometrů a době strávené na cestě. Zatímco minimum kilometrů dvou českých poutníků bylo 480 km, u německé poutnice je tato dolní hranice 67 km.

6.2 Poutníci

6.2.1 Kdo jsou

V mém vzorku poutníků z České republiky a Německa převažují muži, představují více než polovinu dotázaných (17 z 28). Věková hranice se pohybuje od 19 let do 56, přičemž průměrný věk je asi 28 let. Jejich největší část tvoří studenti a nezaměstnaní, většinou bez práce z důvodu mezičasu mezi studiem a prací, nebo civilní službou. Můžeme tedy říci, že se na tuto pouť vydávají převážně zralí lidé, téměř vyrovnaně muži i ženy, z nichž většina nemá vlastní rodinu (pouze 1 z dotázaných!) a nachází se na určitém životním mezníku, kdy očekávají od této poutě mimo jiné i odpověď na otázku, jak naložit se svým životem v budoucnosti. Jednatřicetiletý německý poutník Tobias své důvody pro vykonání poutě popisuje takto: „...vyjít z každodenní dřiny a strávit čas jen sám se sebou a přemýšlet o svém životě a o tom, co je pro mě to nejdůležitější. Co můžu změnit. Tohle je hlavní důvod – něco změnit.“⁶² Podobně to vnímá i devětadvacetiletá Češka Zita: „No tak nějak si myslím, že už ten věk (..) ne že by to bylo úplně bilancování, ale tak nějak jako jsem se chtěla zastavit a zjistit, co dál, a tak si jako lehce odpočinout a nechat to plynout, zastavit se jako a uvolnit se.“

Podíváme-li se konkrétněji na dvě sledované skupiny, pak zjistíme, že němečtí poutníci jsou buď hodně mladí (6 respondentů do 21 let), nebo dosáhli věku 30 let (5 poutníků). U Čechů můžeme pozorovat opět větší stabilitu, je-li průměrný věk sledované skupiny 29, 5,

⁶² Překládám z anglického přepisu rozhovoru. Všechny následující citace z rozhovorů jsou taktéž překlady originálů, které jsou v příloze. Snažila jsem se o překlad co nejvěrnější, menší úpravy jsem dělala pouze tam, kde by to bylo na překážku srozumitelnosti.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

pak se většina respondentů opravdu pohybuje v rozmezí třiceti let (u 9 respondentů je věk mezi 25-33 lety). Zajímavé je také zjištění, že zatímco většina dotázaných Čechů uvádí, že studuje (6 dotázaných), zhruba stejné množství německých poutníků je nezaměstnaných (7). Setkala jsem se především s dvěma důvody nezaměstnanosti německých respondentů: 1) část těchto nezaměstnaných jsou mladí lidé, kteří skončili studium a práci buď doposud nesehnali, nebo v rámci „užití“ si volného času ji ani nesháněli. Ada uvádí: „[Skončila jsem] hotelovou školu...právě teď nedělám nic. Budu se poohlížet, budu si shánět práci, jo ... hned jak se vrátím do Německa.“ 2) Část tvoří lidé, kteří jsou starší a ocitli se na životní křižovatce. Jörg : „Mám plno problémů, nevím, kam jít. Žiju teď v Portugalsku a přemýšlel jsem o tom, jestli se vrátit zpátky do Německa nebo-, no, ještě jsem se nerozhodl, co udělám.“ Trochu jiné vysvětlení má poutník Hans: „...přišel jsem o práci a od té doby sháním práci na Cestě. Píšu knihu o Cestě, dvě knihy o Cestě a dělám také průvodce poutníků. Teď hledám možnosti, jak se zabývat touto poutí jako svou prací.“

6.2.2 Definice poutníka

Ve svém zkoumání jsem zaměřila pozornost také na to, jak poutníci sami sebe vnímají, resp. za jakých podmínek se oni sami cítí jako poutníci.

Santiažskou kancelář pro poutníky zajímá, zda příchozí ušel minimálně 100 kilometrů pěšky nebo ujel dvakrát tolik na kole a zda-li vykonával pouť z náboženských důvodů. Pokud tomu tak je, splnil náležitosti poutníka a dostává Compostelu, již zmíněný certifikát o vykonání poutě. Pravým poutníkem pro tuto organizaci už není ale ten, kdo se hlásí k jiným důvodům než náboženským. Nicméně ten také získá jakýsi diplom potvrzující účast na této poutní cestě.

To, jak vnímají „definici“ poutníka samotní poutníci, se většinou dost liší od požadavků katedrální organizace v Santiagu. Je těžké najít nějakou společnou definici, protože co člověk, to názor. Na čem se ale téměř všichni shodují je, že člověk musí zkrátka jít, putovat. Češka Radka říká: „Poutníka poutníkem dělá ta cesta ... poutníka poutníkem dělá právě to, že ráno vstane a je to ta cesta, potkává ty lidi a tak... poutník je ten, který si užije tu cestu.“ Takové putování musí mít také podle mnohých cíl, člověk musí někam směřovat: „poutník je ten, co putuje odněkud někam“ (Běla, Češka).

Ačkoli většina z nich říká, že vzdálenost nehraje roli, stejně pak z jejich odpovědí vyplývá, že čím víc člověk ujde, tím spíše má právo nazývat se poutníkem, příkladem toho

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

je i Němec Carl: „*Tentokrát jsem se cítil méně poutníkem než minule, protože minule jsem ušel třikrát víc.*“

Když poutníci dále rozvádějí své pojetí poutníka, setkáváme se dvěma přístupy. Podle prvního přístupu, který rozhodně převažuje, by měl správný poutník vystačit s málem, vyvázat se ze společnosti, ve které žije, žít skromně a pokorně, možná i trochu trpět. „*Poutníkem je pro mě spíš takovej pocit, že člověk dokáže vystoupit z toho svého pohodlí, na který je zvyklej a kterému vlastně podléhá ve svém denním životě a přijmout něco mnohem skromnějšího, nějak se od toho odpoutat, od těch denních starostí, od všeho, prostě se od toho odstříhnout a najednou mít čas sám na sebe. [...] Samozřejmě je to o přemáhání, [...] je to o tom překonávání se, svojí vůle*“ (Bára, Češka). „*Znamená to asi umět žít způsobem života, kde nejsou jistoty [...], být doma v podstatě nikde, ale všude*“ (Matěj, Čech). Tento názor zastávají i někteří němečtí poutníci: „*Musíš se omezit na minimum věcí, které budeš používat*“ (Elisa, Němka). Podobně to vidí i Sebastian: „*Odepřít si na nějaký čas plno věcí, které dobře znáš a které máš rád – svou postel, teplo, svou intimitu, protože vždycky seš v alberzích s dalšími lidmi.*“

Druhá, méně početná část respondentů, vnímá poutnictví více duchovně. Často je to spojeno i s tím, že pro tyto lidi poutníkem není jen ten, kdo skutečně putuje, ale i ten, kdo hledá, je otevřený novým věcem a rozvíjí svou osobnost. Německá poutnice Klara uvádí: „*Poutník je někdo, kdo je v pohybu, kdo jde kupředu a může putovat, může jenom žít, ale musí se během celého života něčemu učit. Celý život je pouť. To nejdůležitější pro mě je stále hledat. Tak, hledat něco také jako smysl života.*“ I pro Čecha Michala poutník znamená: „*někoho, kdo prostě hledá, nachází, snaží se mu [životu] dát nový horizonty [...], nebo hledá nějaký i to setkání s tím, co ten svět přesahuje.*“

Zajímavý konflikt vznikl mezi poutníky v otázce, zda správný poutník využívá služeb ubytovacích zařízení pro poutníky (albergues), či nikoli. Setkala jsem se s oběma variantami odpovědí u obou zkoumaných národností. „*Pro mě je i jako poutník to, že spí víc venku jako než v nějakých ubytovnách*“ (Alex, Čech). Zcela opačný pohled na to má Jakub, také český poutník: „*Pro mě to znamená [...] zkusit to opravdu, jak to bylo původně, jo. Nejezdit autobusem a snažit se teda spát v těch ubytovacích zařízeních, a tak no.*“

Toto je asi jediný bod, kde se mí respondenti výrazně rozcházejí v pojetí toho, co pro ně znamená být poutníkem. Vzhledem k tomu, že každého pohled je trochu jiný, ač

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

můžeme najít nějaké styčné body, nepokoušela jsem se názory svých respondentů nějak generalizovat za účelem vymezení rozdílu mezi Čechy a Němci.

6.2.3 Je putování individuální záležitostí?

I v tom, zda poutníci podnikají pout' sami nebo s někým, si vedou Češi s Němci dosti podobně. Někteří využívají čas putování k sebereflexi a k potřebnému zklidnění, a proto volí spíše samotu. Německá poutnice Klara říká: „*Já skoro vždycky upřednostňuju jít sama, líbí se mi ten klid a jsem ráda v přírodě. Když je tam někdo další, s kým si celou dobu povídám, nevnímám krajinu kolem tak, jako když jsem sama. Pro mě je lepší putovat sama, chci přemýšlet, meditovat trochu v přírodě a tak.*“ Určitá část dotázaných radši pout' vykonává ve společnosti někoho dalšího. Příkladem je český poutník Alex: „*Většinou jsem šel s někým [...], nebylo to tak, že bych chodil úplně sám. [...] Tak prostě, třeba rád jdu s někým, ale třeba si s ním nemusím povídat. Člověk si třeba myslí na svoje věci, že jo, pak ho třeba něco napadne, tak to tomu druhému sdělí.*“ Dá se však říci, že většina volí spíše kompromis mezi těmito dvěma možnostmi. Jitka na otázku, zda šla pout' s někým nebo sama, odpovídá: „*Tak půl na půl [...], byly dny, kdy jsem šla od rána do večera s někým, ale byly dny, kdy jsem fakt do odpoledne šla sama [...], ze začátku, ten první týden jsem furt šla s někým a hrozně mi to pomohlo prostě překonat tu fyzickou krizi a pak jako různě přicházely ty psychický krizičky, tak často jsem chtěla bejt sama, no.*“

6.2.4 Víra

Poslední okruh tohoto tématu se již lehce dotýká následující části, a to motivace poutníků. Pro pochopení toho, kdo jsou poutníci a proč se na pout' v dnešní době vydávají, jsem se pokoušela vysledovat, zda jsou věřící, či nikoli a hraje-li to významnou roli.

Předpokládala jsem, že zastoupení věřících v řadách českých poutníků bude nižší, jelikož je obecně známo, že Česká republika je jednou z nejateističtějších zemí na světě. Na druhou stranu však jistě hraje svou nemalou roli i to, že pout' byla původně veskrze náboženská záležitost, a tudíž sem směřují spíše nábožensky ladění lidé. Nicméně k mému velkému překvapení je zastoupení věřících a nevěřících u obou národností téměř totožné. Je třeba však trochu více rozlišovat, co vše slovo „věřící“ obnáší, protože škála toho, v co lidé věří, je opravdu široká.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Z rozhovorů vyšlo najevo, že naprostá většina se plně nehlásí k žádné z existujících církví, ale spíše si hledá svou cestu víry. Tito poutníci nazývají svou víru spiritualitou. Věří a chtějí věřit, chtějí objevovat, co se skrývá pod povrchem věcí, ale nepotřebují k tomu církev, která jejich pojetí víry pouze svazuje a omezuje. Klara to pojmenovává takto: „*Nejsem katolička ani protestantka, ale dá se říct, že svým způsobem hledám něco náboženského, něco hlubšího, co je součástí života a co normálně nevidíme, co normálně nemůžeme vidět v našem každodenním životě.*“ Jakub odpovídá: „*Ano, věřím, ale nesouvisí to s církví příliš (.). Kostely nemám moc rád, jako se tam tak podívat, ale to zlato mi nic neříká a myslím si, že žádnéj Bůh tam není.*“

Samozřejmě se mezi mými respondenty našli, ve stejném množství, jak vyloženě věřící, tak i zarytí nevěřící. Jako příklad můžu uvést poutníka Marka: „*... nemůžu jako věřit, že by existoval nějaký Bůh, protože [...] jsem založením jako materialista nebo jako racionalista, [...]ten svět je holt založen na nějakých fyzikálních a chemických zákonech, který prostě platí a nejsou potřeba k tomu prostě žádný bohové...*“

V zásadě lze ale shrnout, že většina hledá něco víc, vysvětlení věcí a odpovědi na otázky, které dříve náboženství poskytovalo. Dnes už sice požadavkům současníků leckdy nevyhovuje, přesto však se nepřestávají pít po tom, co jejich životy nějak přesahuje a v čem nacházejí smysl života.

6.3 Motivace

Nad čím jsem nejvíce přemýšlela po celou dobu svého výzkumu novodobého poutnictví bylo ono „proč“. Proč lidé vyrážejí na pouť? Proč jsou ochotni měsíc cestovat pěšky a odepřít si pohodlí, na které jsou zvyklí? Co hledají? Poradit si s těmito otázkami je vcelku obtížné a stejně jako u dotazu, co dělá poutníka poutníkem, i zde je těžké najít jednotnou, určující odpověď. Ještě než se pokusím shrnout základní důvody pro vykonání poutě, zastavím se na chvíli u toho, jak se poutníci o cestě vůbec dozvěděli.

6.3.1 Zdroje informací

Zdroje informací jsem rozčlenila na dvě základní skupiny – 1) literatura a média a 2) známí, kteří pouť už podnikli. Zde také můžeme konečně najít poměrně výrazný rozdíl u získávání informací o této pouti mezi Čechy a Němci. Češi se totiž většinou dozvídají o

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

této pouti z prvního zdroje, tzn. z literatury či médií a především pak ze známé beletristické knihy Poutník od Paula Coelho. Zatímco tedy čeští poutníci čerpají informace z knih (9 z 11 dotázaných), z čehož dobrá polovina se poprvé se svatojakubskou poutí setkává v podobě Coelhoovy knihy, němečtí poutníci vypovídají, že se o cestě poprvé dozvěděli od kamarádů a známých (10 z 12!), kteří tuto cestu již prošli. Němečtí poutníci jsou mnohem lépe informováni o tomto fenoménu, mají k dispozici množství odborných knih,⁶³ existuje zde mnoho organizací zabývajících se zajištěním svatojakubské poutě do Španělska a poskytováním informací pro německé poutníky. Z toho vyplývá i mnohem větší zastoupení Němců na této pouti, a tudíž také potenciálních informátorů dalších poutníků. (V roce 2005 podniklo pouť 7155 německých poutníků, Čechů bylo „jen“ 330).⁶⁴

6.3.2 Důvody pro pouť

To, že si mnoho poutníků neví rady s tím, co vyplnit v kolonce „motivace“ v dotaznících, s kterými se po cestě setkají, vypovídá o velkém množství motivů, které se všelijak mísí, a proto není možné vystihnout je všeobecnou formulí. I moji respondenti uvedli mnoho důvodů, které je vedly k vykonání poutě. Bylo ovšem taky dost těch, kteří své motivy nedokázaly pojmenovat. Nicméně při důkladném zkoumání se mi podařilo vytvořit jakési tři skupiny, tři hlavní okruhy motivů (zvědavost, sebepoznání, nespokojenost), které však v žádném případě nemají pevně dané hranice a různě se mezi sebou mísí a nejsou zdaleka důvody jedinými. Myslím, že to, co všechno může být důvodem cesty, celkem přesně vystihnul německý poutník Hans: „*Camino pro mě je směsice, směsice všeho, všeho, čím chci být, všeho, co mám rád, je to jih, příroda, je to náboženství, je to všechno dohromady, je to druh symfonie bytí naživu, bytí s lidmi a pro mě to je prostě jedinečná věc. Formovalo to můj život, formovalo to můj charakter....*“ V době, kdy jsem Hanse zpovídala, měl už za sebou svou čtvrtou pouť. Své prožitky popisuje takto: „...*první [cesta] byla prostě objevit Španělsko, objevit chození. [...] Podruhé to bylo opravdu obrovsky emoční, náboženské emoce pro mě a potřetí byla cesta trochu přeplněná. Nemohl jsem cítit tu spiritualitu, a tak tam bylo víc společenského ducha, potom jsem se ještě jednou vrátil a vykonal to sportovně. [...] vše dohromady tvoří druh celosti.*“

⁶³ Mezi přední německé odborníky zabývající se tímto tématem patří R. Plötz a K. Herbers.

⁶⁴ Viz tabulka č. 6 v příloze.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Zvědavost

Určitou část oslovených poutníků, jak Čechů, tak Němců, pojí určitá zvědavost a zájem o tuto poutní cestu. Buď o ní slyšeli a nebo četli, a protože je to zaujalo, na cestu se sami vypravili, aby na vlastní kůži vyzkoušeli, co obnáší. „... *je to zajímavá prostě věc a můj motiv je jako spíš taková jako zvědavost, jako že jsem chtěl zjistit, jak to bude působit jako na mě, fyzicky i psychicky...*“ (Marek, Čech). Sem patří i touha poznat své vlastní hranice související s fyzickými možnostmi. Je to sportovní výzva. Poutníci se sami sebe táží: Zvládnou to? Jaké to je jít měsíc po svých? To uvádí také jako jeden z důvodů český poutník Alex: „...*jakoby poznat prostě to, co to těch osm set kilometrů je, jestli to je takovej kus cesty, nebo jestli se to vůbec dá ujit.*“ Do této skupiny jsem také zařadila poutníky, jež jako svůj důvod mimo jiné uvádějí poznání Španělska, lidí a kultury: „*Také jsem chtěla navštívit Španělsko, protože jsem tu nikdy předtím nebyla*“ (Angelika, Němka). Sören z Německa mezi své důvody řadí tyto: „... *chtěl jsem poznat mnoho lidí z různých zemí, mluvit s nimi a na cestě bylo plno lidí z různých zemí. Potkal jsem [lidí] z USA, z Brazílie, z Portugalska, z Maďarska, z Číny. Tohle bylo opravdu skvělé.*“

Poznání sebe sama

Takovou nadstavbou k zájmu a zvědavosti je jistě touha po sebereflexi, po rozvoji osobnosti, hledání duchovna, otevřenost k novým možnostem. Klara odkrývá svůj pohled na pouť: „...*pro mě je tato stará forma tím nejlepším způsobem, jak pochopit něco o sobě a něco o životě obecně, cesta je jako škola, je protože (..) to je forma osvobození se od toho, co od tebe očekává společnost, od toho, co od sebe očekáváš ty sama, takhle můžeš nechat všechno za sebou, celý svůj normální život a můžeš odejít a být svobodná...*“ Tato skupina lidí již začala s vnitřní změnou doma a cestou si jen chtěli upevnit svůj životní postoj, názor, chtěli zde najít lepší možnost pro uplatnění toho, v co věří. To, co tyto poutníky odlišuje od následující skupiny, bych nazvala jakési pozitivní myšlení, to, že nastupují cestu otevření, ale nečekající zázraky. Celkem hezky toto rozpoložení vystihuje Běla: „... *většina si sem chodí třeba něco vyřešit a nebo tak a my jsme sem šli vlastně s radostí a ani možná nečekali nic konkrétního [...], to, že jsme se vzali, je taková vize života, takže tohle pro nás není takový, že tohle skončilo a teď co? My se fakt po tomhle těšíme na ten normální život. Je to fajn, tohle celý, ale není to jako vzduchoprázdno.*“

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Nespokojenost – co dál?

Třetí, často vyskytující se okruh motivů, jsem pojmenovala „nespokojeností se sebou samým“. Spadají sem poutníci, kteří vyrážejí na pouť, protože doma už neví kudy kam. Jörg: *„Mám plno problémů, nevím, kam jít. Žiju teď v Portugalsku a přemýšlel jsem o tom, jestli se vrátit zpátky do Německa nebo-, no, ještě jsem se nerozhodl, co udělám.“* Protože jsou silně nespokojeni se svým dosavadním životem a hledají změnu: *„... jsem chtěla změnit život a odhodlávala jsem se k tomu pár roků, a proto jsem se rozhodla, že toho [práce] nechám a začnu camino a budu mít dost času přemýšlet, co dál“* (Anežka, Češka). Dalším důvodem je jakási únava zrychleným tempem života obecně. Lidé zde hledají odpočinek, zastavení, očistu. Stejně tak je to i u Němky Ady: *„...život jako vstávat se sluncem, jít a užívat si to, uvědomovat si sebe, uvědomovat si, co dělám, proč jdu, jím, dívám se na věci, tohle jsem ve skutečnosti nikdy před tím neprožívala. To je to, co jsem chtěla vyzkoušet, prostě život, žádné hodinky, žádná pravidla...“* Poutníci také čekají osvícení a doufají, že jim cesta dá odpověď na otázky týkající se jejich budoucnosti. Antonín to vyjádřil takto: *„...já jsem po studiu, jo a cítil jsem, že mě to stálo strašné nervy, jo a stres, takže jednak se trochu očistit od toho, jednak promyslet, co do budoucna, jo, jestli uskutečním to s tím dobrovolnictvím nebo jestli zůstat doma nebo jestli si najít bydlení mimo domov, ale blízko. No a prostě plno věcí ohledně rodiny, práce a tak.“*

Snad jen poznamenám, že všichni němečtí poutníci, které jsem zařadila do této kategorie, byli toho času nezaměstnaní, což může být dobrým důvodem pro deziluzi, nespokojenost a touhu něco změnit.

Jiné motivy

Zvláštnosti vymykající se těmito kategoriím se vyskytují mezi německými poutníky. Mezi nimi jsem našla zmínku o tom, že tato pouť může být také vnímána jako dobrá levná dovolená. Carl: *„...je to vlastně docela levná dovolená, chci říct, dostat se sem je jeden výdaj, ale potom tu jsou levná místa, kde spát [...], jídlo také moc nestojí. [...] Není to tak drahé, takže si to všichni můžou dovolit.“* Nemůžeme se divit, že u Čechů nic takového nenajdeme, protože, ač je to jistě na Španělsko levná varianta cestování, pro Čechy přeci jen západní Evropa a cestování po ní zůstává záležitostí dražší, což dokládá i Běla: *„Francie byla hrozně drahá. To byla pro nás úplně jiná dimenze.“*

Jeden z německých poutníků také jako důvod uvedl vzdát díky Bohu. Doslova uvádí: *„...vzdát díky Bohu, protože jsem měl vážnou nehodu minulý rok, která vyústila v to[...], že*

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

jsem nemohl chodit. [...] V této době jsem viděl ve španělské mezinárodní televizi reportáž o našem Santiagu a řekl jsem si: jestli se mi koleno jednou spraví tak, abych mohl tu pout' vykonat, pak ji vykonám. [...], a tak jsem tady. “

6.3.3 Souvisí tedy tato pout' s náboženstvím?

Ačkoli z rozhovorů, které jsem pořizovala, vyplývalo, že důvodů pro cestu je mnoho, a ne vždy musí být náboženské, stále jsem se té představy, že pout' musí být nějak spojená s náboženstvím, nemohla zbavit. Ptala jsem se proto poutníků, především pak těch věřících, jestli to pokládají za nutnou součást, neřku-li podmínku, této poutě. Opět byly reakce vesměs stejné jak u Čechů, tak u Němců. Matěj: *„Myslím, že náboženství může jen tomu přidat, ale dovedu si představit, že někdo, kdo není věřící, může být skutečným poutníkem.“* Od německého poutníka Sörena zaznívá to samé: *„Myslím, že každý může jít Camino, nemusí věřit v Boha.“* U obou skupin respondentů se objevil také shodně názor, že tato cesta je vlastně náboženská sama o sobě, i když to tak nevěřící nevnímají. Český poutník Josef na otázku, zda musí být poutník věřící, odpovídá: *„(..) Určitě ne. Ale jako když seš poutník, tak jako podle mě k tomu musíš časem dospět. Když odejdeš od tohodle všeho, co tě obklopuje, vyjdeš do přírody a seš závislej na tom, co ti lidi daj, nebo na tom osudu tvym, tak to náboženství k tobě přijde.“* To samé jinými slovy vyjadřuje německý poutník Hans: *„...mnoho lidí podniká tuto cestu a říká: nedělám to z náboženských důvodů. Ale jestliže jsi schopný ujit osm set kilometrů, seš náboženský[...]. To je základní prožitek víry. [...] Takže, víra-, já myslím, že téměř všichni poutníci, kteří jsou na cestě, jsou určitým způsobem spirituální, dokonce i když si to neuvědomují...“*

V tomto oddíle se mi sice nepodařilo vykázat žádné větší rozdíly mezi německými poutníky a těmi českými, ale myslím, že je to zkrátka tím, že v dnešní moderní společnosti přestávají existovat hranice mezi národy a společným atributem národů Evropy (tzn. i Čechů a Němců) se stává konzumní model společnosti. To na druhé straně vyvolává u té části populace, která tento model nevyznává, přiměřeně silnou potřebu „spirituality“. Přesto věřím, že se mi podařilo nastínit, jak různorodé a navrstvené mohou motivy poutníků být.

6.4 Co poutníci prožívají

Pocity poutníků, kteří vykonávají tuto pouť, jsou velmi rozmanité. Již před cestou mají určitá očekávání, vstupují na ni s nějakými představami, jak bude probíhat. Na samotné cestě pak mají samozřejmě prožitků nejvíce, už jen z toho důvodu, že je dlouhá několik set kilometrů a poutníci zde tedy stráví poměrně dost času. Ovšem dosažením Santiaga nebo snad Finisterre cesta pro jednotlivé účastníky nekončí. Většinou si odnášejí zpět domů ponaučení, nové myšlenky a vzpomínky.

6.4.1 Očekávání před cestou

Představy o tom, jaká cesta bude, se víceméně kryjí s tím, co poutníky k této cestě motivuje. Buďto tedy očekávají, že najdou odpovědi na své otázky, vyřeší své problémy, odpočinou si od civilizace a svazující společnosti nebo najdou nové přátele, poznají kulturu a lidi zemí, kterými projdou.

6.4.2 Pocity na cestě

Samotná pouť začíná prvním krokem, ať už z domova, ze St. Jean Pier-de-Port nebo jiného místa trasy Camina de Santiago. První dny na cestě mohou být plné nadšení, odhodlání a chuti, většinou se ale také velmi rychle dostavují první fyzické potíže. Po jejich překonání může nastat pouť duchovní, která spočívá v sebereflexi a individuálním hledání sebe sama a tento čas dokáže člověk žít opravdu v přítomnosti – tady a teď. Poslední týden, mluvíme-li o zhruba měsíčním putování, které je nejobvyklejší variantou, se už začíná ozývat jakási úzkost či strach z nadcházejícího konce cesty.

Německý poutník Sören také mluví o třech fázích cesty, ale vnímá je trochu jinak: „...existují tři části cesty – první část je přemýšlet o svých problémech, druhá část je, že máš problémy tělesné, nemůžeš jít a třetí část je, že si zapomněl na své problémy a duch [cesty] přichází.“

Fyzické obtíže

Problémy tělesného rázu mohou nastat kdykoli během cesty. Běžné je, že buď se první příznaky, především bolesti nohou, objeví hned na začátku, zvláště pak u těch, kteří nejsou zvyklí chodit. „Já myslím, že každý měl určitě nějaký problém s nohama, bylo to docela

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

náročné, no. Hlavně ze začátku, než si člověk nějak zvykne“ (Radka). Není však žádnou výjimkou, když potíže poutníka zastihnou téměř na konci cesty, protože dlouhodobá zátěž se tady projeví v plné míře. „Nemohla jsem-, když jsem pohnula nohou, bolelo to opravdu moc, [...]šla jsem příliš rychle, příliš dlouho na mě, nevím, jako třicet kilometrů denně nebylo pro mě dobré“ (Ada). Johannes měl také problémy s nohama: „Moje nohy bolely tak moc, že jsem nemohl spát.“ Tyto problémy ovšem žádného z dotázaných nepřiměly k předčasnému návratu domů, i když se mnozí zmiňují, že byly momenty, kdy se jim tato myšlenka do mysli vloudila, nikdy však nedošlo k tomu, že by ji realizovali. „...Matěj měl problém s nohou, že jsme mysleli, že se budem muset vrátit, ne že bysme chtěli, ale vyřešil to den pauzy“ (Běla). Sám Matěj to popisuje takto: „... jeden den jsme nešli a já jsem měl taky velký bolesti šlachy [...], já jsem nemohl ten den vůbec chodit a nevěděli jsme, jak se to vyřeší, tak tam to bylo opravdu takový, že možná se budem muset vrátit z Burgosu domů, ale potom jsem to rozchodil, a tak se to vyřešilo.“

Jiným příkladem nepříjemností, které mohou poutníky na cestě potkat, je špatné počasí. O tom mluví opět Matěj: „...první týden to bylo dost zoufalý, ve Francii, protože byla velká zima a pořád pršelo. [...] fakt každý ráno jsme byli rádi, že jsme se neprobudili s horečkou, to bylo takový na hranici nemoci a zdraví.“ Podobné zážitky líčí také Ladislav: „...den, když jsem vyrazil, tak prostě byla hrozná průtrž mračen, strašně pršelo, [...] zmokl jsem, ještě tady v Praze jsem byl úplně durch... A takhle to pokračovalo až do Německa, to znamená, že jsem vlastně prvních deset dnů téměř každý den zmoknul až na kost, a to jsem toho měl jako opravdu dost. [...]No, takže jako by takových okamžiků tam bylo několik, ale vždycky jsem se přes to přenesl, nikdy jsem si nepřipustil, že se vrátím zpátky, to ne. A potom mi to jako pomohlo, ty okamžiky, překonávat další.“

Setkala jsem se také s poutníky, kteří byli hrdí na to, že je nic po cestě netrápilo. Alex je jedním z nich: „...jako mě nic nebylo. Já jsem prostě-, dva dni mě bolely trochu záda od toho batohu, ale jako jinak já jsem neměl ani jeden puchejř na noze, já jsem prostě jako neměl vůbec nic...“ Takové případy jsou ale řídké.

„Radosti života“

Krom fyzických obtíží, které jsou spíše negativní záležitostí spojenou s cestou, poutníci především líčí to neobyčejné a krásné, co je na cestě potkalo. Naprosto převažující zkušeností poutníků je laskavost, vstřícnost a štědrost lidí na cestě, která mnohé udivuje, protože jsou přesvědčeni o tom, že to je v současném světě tak trochu zázrak. „...celej ten

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

dojem z celý tý cesty, jako vlídnost těch lidí. Jako lidí, co to nejdou, tu pouť a co tam prostě jenom, na cestě tý poutě bydlej třeba. Jsou jako všichni hrozně takový, takovej ten obdiv k těm poutníkům, nebo takovou tu vstřícnost k těm poutníkům, [...] jeden ti dá jabko, nebo ti dá prostě tamhleto. Tak jako vstřícný a hodný ty lidi, což jako je pro mě-, že to prostě není úplně běžný“ (Alex).

Dalším motivem, který se často v rozhovorech objevuje, je přesvědčení, že tato cesta má také zvláštní kouzlo díky tomu, že je tak mezinárodní. Setkávají se zde lidé z různých zemí, různých postavení, ale to je zde nedělitelné, protože je silnější to, co je spojuje – cesta do Santiaga. „*Tak, já si myslím, že je to celkově ta záležitost komunity, že tak mnoho národů a tak různých věků a (.) no, tak hodně lidí z tak rozdílných zázemí a věřících a nevěřících, se pohybovali ve skupinách tak harmonicky, to je zvláštní věc, možná obecně privilegium, no“ (Angelika). O fenoménu komunity poutníků také hovoří Radka: „*Já myslím, že to se nikomu takhle nestane, že by potkal tak lidi úplně z různých částí země a když ještě se všema si rozumí jakoby. Myslím, že celá ta cesta je taková zvláštní.“ Ladislav: „... asi tam pro mě nejvíc znamenala ta svoboda, toho, že jdu, že můžu prostě mluvit s lidmi a to, že můžu být sám sebou na tý cestě. Protože tam ani nezáleží na tom, kdo má kolik peněz, jakou má práci, kolik je mu let. To vůbec nic neznamena. Když je člověk poutník, tak chodí pěšky, spí jako poutník, jí jako poutník, mluví s poutníkama, sdílí s nima tu cestu a to počasí a všechno ostatní je úplně jedno.“**

Jak je vidět, většinou mezi poutníky samotnými panuje soudržnost a souznění, přesto však může docházet i ke konfliktům mezi nimi. Důkazem toho je opět Ladislav, který první setkání s poutníky líčí takto: „*... a pak jsem dorazil do toho města, sháněl jsem ubytování a zjistil jsem, že tam je plno poutníků, pro mě to byl obrovský šok, protože jsem za celou dobu nepotkal jednoho jediného a najednou jsem potkal na ulici dvacet poutníků. Všichni začínali teprve tam, měli prostě úplně nový, jako hezký vybavení, nové boty a čistý oblečení, byli odpočatý, takže jsem dorazil po dvou měsících už docela poznamenaně cestou, útrapama a (..) přijdu do ubytovny, prostě uklizený, čistý, tam byly zářivky, když jsem tam přišel, tak tam seděli poutníci mladý, já jsem dorazil úplně špinavej, roztrhanej, s mokrým psem, kterej se hned oklepal a všechno ohodil a oni se na mě podívali takovým jako ztuhlym pohledem a ten jeden povídá: hmm, a jste si jistý, že ten pes je tady dovolený? Tak já mu řek: jsem si naprosto jistý, ale tak mě znechutili, že jsem prostě vypadnul a šel jsem na panáka, takže to bylo moje první setkání s poutníky...“*

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Poutníci ale pouze nehodnotí to, s jakým přístupem se setkávali od druhých lidí, ať už poutníků nebo obyvatel země, ale také to, jaké změny pozorují sami na sobě. „*Možná jsem trochu víc otevřený, abych viděl nějaké věci v přírodě, viděl věci, které normálně nevidíš, když je míjíš, viděl znamení nebe, jaké bude počasí, abych využil sílu těla...*“ (Sebastian). Jitka uvádí: „... *já jsem měla jednu fyzickou krizi, kdy jsem tak jako začala hledat viníka, jako kdo za to může, že je vedro a to slunce jako moc hřeje a cesta je moc do kopce ((ironicky)) a takhle a pro mě strašně jako zajímavý poznání-, došla jsem k tomu, že za to jako můžu já, jo, jako za všechny ostatní věci v životě...*“

Obecnou atmosféru a to, co mnoho poutníků od této cesty opravdu očekává, vystihuje krásně, co mi řekl český poutník Michal: „*No, ono se třeba říká, že lidi putujou do Říma, aby se tam potkali s papežem, do Lurd, aby se potkali s Pannou Marií a do Santiaga, aby se setkali sami se sebou.*“

Lidé zde ovšem nenacházejí jen sami sebe, ale také Boha. Sören popisuje pocit, který prožíval hned první den své poutě: „*ležím v posteli a sním a potom se probudím a v pokoji byl nějaký druh větríku a přitom dveře byly zavřené, okno bylo zavřené a tam byl teplý, krásný větrík a já se probudím a: ou, co to je za pocit? Kněz na cestě mi řekl, že Bůh může k tobě přijít v podobě větríku a já si myslím, že to bylo poprvé v mém životě, kdy jsem cítil Boha.*“ Hans: „... *opravdu jsem měl pocit, že existuje Boží úřad, který prostě pro mě plánuje každý den velice dokonalým způsobem, který mě dělá šťastným, kdykoli potkám lidi.*“

Poutnice Zita to vnímá podobně, i když nemluví o Bohu, ale o nějaké vyšší síle: „... *ať se cokoliv stalo, tak jsem v tom viděla jako nějaký vyšší smysl. [...] spíš jako citově jsem věděla, že to má smysl, no. Že to jako je cesta k tomu, no, k prohloubení...*“

6.4.3 Plány a změny do budoucna

Jak už bylo řečeno, pout' vlastně svým způsobem pro poutníky pokračuje, i když se navrátí do svých domovů, do zaběhnutého prostředí, kde přestávají být cizinci. Ať už putují dobu kratší nebo delší, tato zkušenost je natolik silná, že je to změnilo. Tyto změny opět každý vnímá trochu jinak, ale obecně můžeme říct, že většina českých poutníků pociťuje, že např. nastal posun v jejich vnímání důležitosti věcí, vnímání sebe samých a zacházení se sebou. „*Možná právě proto, že jsme-, protože zažili jsme hodně nepohodlí celou dobu a když už nic jiného, tak tu radost právě z toho běžného, že člověk se ráno koukne z okna: prší, tak nejdem nikam*“ (Běla). „*Je fakt, že vlastně ta cesta nevyřeší jako*

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

všechno, takže nemyslím si, že jako hned budu mít vědět co dál, i když jsem teda věděla, že tohle nepřijde hned. Myslím, že spíš mi to ukázalo nástroje, jak s tím-, jak se sebou nakládat, jak (meditovat), nechat to bejt, moc netlačit na pilu, no a tak dále“ (Zita). „...prostě fakt tam bylo spousta takových paralel, [...] jsem si uvědomila třeba, že v tom životě jakoby není kam spěchat a že je prostě jedno, kdy člověk ty činnosti jako udělá, když teda furt jako směřuje...“ (Jitka).

Němečtí poutníci zase většinou uvádějí, že jim cesta dopomohla k tomu, aby si utřídili myšlenky, co dál. Je zajímavé podotknout, že tu opět hraje roli nezaměstnanost, potažmo nespokojenost se svým životem. Hans přišel v Německu o práci, a proto se jeho touhou stala práce spojená s cestou. Nejenže napsal nějaké průvodce přímo o pouti, pracoval jako hospitalero (dobrovolný pečovatel v ubytovně pro poutníky), ale nyní se odhodlal otevřít si vlastní ubytovnu pro poutníky přímo v Santiagu. Na mou otázku, zda chce cestu ještě opakovat, mi odpověděl: *„Myslím, že musím ((směje se)), protože jsem závislý. [...] je to tím, že se cítím jako muž, já se opravdu cítím na cestě jako doma, proto si myslím, že to zopakuju...“* Sören se také vypravil na cestu, protože v té době ztratil zaměstnání a rozhodl se následně ve Španělsku zůstat. *„...[Camino] mi hodně pomohlo, hodně. Ted' chci tady ve Španělsku zůstat, [...] protože se nechci vrátit do Německa. Je to země plná byrokratů, je to tam velmi těžké a lidé tam jsou tak tvrdí.“*

Přesto bych nechtěla vynášet hodnotící soudy o rozdílnosti přístupů českých a německých poutníků v tomto ohledu. Je tomu tak proto, že u odpovědí obou stran může být rozhodující, že nebyly činěny za stejných podmínek. Zatímco německé poutníky jsem všechny zpovídala přímo v Santiagu, čerstvě po dokončení poutě, část českých poutníků mi poskytla rozhovor až pár měsíců po pouti, tzn., že měli větší odstup a jiný pohled na hodnocení celé situace.

6.5 Symboly poutníka

Co se týče hlavních symbolů středověkého poutníka – mušle a hole, současní poutníci, kteří mi poskytli rozhovor, těmito atributy také většinou oplývali. Mušli vlastní 11 ze 13 dotázaných českých poutníků, o něco méně poutníků německých (6 z 9). Hůl tvoří součást poutníkovy výbavy víceméně u obou skupin stejně (9 z 13 Čechů, 6 z 9 Němců). Co je k tomu vede, jsem se také během rozhovorů s nimi pokoušela zjistit.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

6.5.1 Mušle

Ti, kteří mušli vlastnili, uváděli různé důvody pro to ji mít. Pro určitou část poutníků se mušle stala poznávacím znamením, jednodušší formou identifikování se s komunitou poutníků a zárukou dobrého přístupu lidí na cestě. „*A i po té cestě lidi, když vidí, že máš tu mušli a vidí, že jsi poutník, tak vidíš, že se úplně jinak chovají, jako jsou takoví hodně milí*“ (Radka). „*No tak ta mušle je takovej symbol jako sounáležením s těma lidma a [...] když seš ve městě, vidíš lidi s baťohama, který maj mušli, tak máš pocit takový soudržnosti a toho, že patříš taky ke stejné skupině lidí, který tam chodí, mají stejnou věc a to je hrozně příjemný*“ (Bára). Jiní na otázku odpovídali, že vlastně ani neví, že je to zkrátka symbol té cesty a mají ji spíše z úcty k tradici. „*No spíš jako takovej ten symbol, co se k té cestě váže, že jsme si to všichni vlastně pořídili [...] spíš vlastně z takový té tradice jako že to k tomu patří asi*“ (Marek). Do poslední skupiny patří ti, kteří mušli dostali darem nebo si ji sami přinesli z již dříve podniknutých poutí. „*...poprvé jsem měla mušli od kamaráda, který pouť už podnikl, říká se, že to přináší štěstí, když ta mušle už předtím tu cestu prošla a potom, teď podruhé jsem měla okolo krku mušli, kterou mi dali kamarádi poutníci minulý rok na Finisterre, ale dala jsem ji pryč, nevím, nebylo to pro mě tak důležité*“ (Ada). Pro Klaru měla její mušle zvláštní význam: „*Byla speciální, protože ta mušle, která-, byla z Finisterre, a poprvé jsem putovala bez symbolů, ale když jsem došla na Finisterre, našla jsem tuhle mušli. Když jsem ji měla, řekla jsem si, jednou půjdu znovu a půjdu celou cestu, jako sen. Řekla jsem si ano, ponesu ji, teda donesu ji na Finisterre a tam ji vrátím moři, až se splní tenhle sen.*“ Všichni dotázaní Němci, kteří mušli měli, patří do této poslední skupiny, i když pro ně mušle hraje různě důležitou roli. U Čechů se nesetkáme s tím, že by mušli dostali darem, ale jsou tu rovnocenně zastoupeny první dva důvody.

Samozřejmě se vyskytlo i pár případů poutníků, kteří mušli neměli vůbec. Nebylo jich mnoho a někteří neuvedli žádný zvláštní důvod, proč ji neměli. Ráda bych však uvedla příklad poutníků, kteří měli vůči nošení mušle své výhrady. Ladislav: „*Mušli jsem neměl. Hodně lidí to má připevněný na batohu, to jsem ještě respektoval, ale pak to ještě někteří lidi nosili na krku, což mi přišlo trošku takový pubertální a mušli jsem neměl s sebou, protože mušli jsem si chtěl odvést odtamtud, tak jako to lidi dělali původně. Těžko mohl někdo ze střední Evropy vzít mušli a jít prostě k moři, takže mušli jsem s sebou neměl.*“ Hans: „*...A s mušlí, já myslím, že když podnikám cestu pro sebe, tak je jasné, že jsem poutník, nepotřebuju to [...], být poutníkem je více otázkou tvého vnitřního rozhodnutí a všichni ti turisté, kteří mají tuto mušli, tuto hůl, je to směšné...*“

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Z tohoto jasně vidíme některé rozdíly mezi českými a německými poutníky. To, že mušlí jsou němečtí poutníci většinou podarováni, dokazuje opět to, že z Německa sem míří mnohem větší zástupy poutníků, že je tato pouť v Německu mnohem známější než u nás. Většina z nich také měla povědomí o tom, že poutníci původně s mušlí do Santiaga nechodili, ale až odsud si ji odnášeli.

Čeští poutníci, vzhledem k tomu, že u nás neexistuje tolik informací o svatojakubské pouti, cítí větší potřebu jakéhosi poznávacího znamení a zázemí, touží všem kolem oznámit: já jsem poutník, zacházejte se mnou podle toho.

6.5.2 Hůl

Většina dotázaných z obou skupin také vlastnila hůl. Pro převážnou část z nich ale nebyla ani tolik symbolem jako spíše věcí praktickou. Klara na otázku, zda-li měla hůl, odpovídá: „*Ano, ale protože pomáhá, kvůli tíže batohu je to lepší.*“ Matěj říká: „*...hůl jsme měli-, dlouho jsme ji neměli, a pak jsme ji měli v podstatě z nevyhnutelných důvodů, protože opravdu hodně pomůže, jako na nohy, je to velká pomoc pro nohy, že se člověk může opřít.*“ Našli se ale i tací, převážně mezi českými poutníky, kteří, ač si ji z počátku pořídili, aby jim pomáhala v chůzi, si k ní časem vybuodovali vztah, stala se významnou součástí jejich poutě. „*... když už jsem ji tam měl, tak jsem prostě, když už jsem tu hůl někde zapomněl, tak jsem si pro ni došel zpátky. Máš jako k tý holi, takovej jako vztah, to je prostě, já nevím, třeba třetí ruka nebo noha. Já jsem si tu hůl vyřezal, jsme přijeli do Saint Jeanu, tak jsem si jí vyřezal-, jsem si jí uříz, ještě než jsme vyrazili. Já jsem měl už ze St. Jeanu tu hůl a teď ji mám doma*“ (Alex). „*Zpočátku to byl symbol, protože jsem nikdy nebyl zvyklý chodit s holí, [...] jednoho dne jsem si na ní tak zvyknul, že, že se pro mě stala prostě neoddělitelnou součástí té pouti. Ta hůl se zkracovala, protože prostě hodně přšelo v létě a jakmile jsem chodil, tak ta rozmoklá část spodní prostě se rozedírala a mizela. Za ty čtyři měsíce mi zmizelo asi třicet centimetrů, což jako se docela pozná. A několikrát jsem ji ztratil, několikrát jsem ji někde nechal ((úsměv)) a opravdu jsem vždycky úplně doslova utíkal zpátky, abych ji jako našel, neuměl jsem si jako představit, že bych dorazil do cíle bez ní*“ (Ladislav).

Opět se tu vyskytují v menšině ti, kteří hůl neměli. V tomto případě je k tomu vedly zcela opačné důvody – hůl jim v chůzi překážela. „*... hůl jsem neměla, protože mi hrozně překážela a ačkoli mě všichni přesvědčovali, tak jsem si ji nevezala, mně znepríjemňovala tu*

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

chůzi“ (Zita). Hans je přesvědčen, že dobrý chodec hůl nepotřebuje: „...*jestli jsi opravdu dobrý chodec, pak tě [hůl] ruší, já si to myslím.*“

6.6 Materiální zajištění poutě

6.6.1 Před cestou

Od 80. let 20. století, kdy došlo k revitalizaci svatojakubské poutě, roste také množství sdružení Přátel Camina po celém světě, organizací, které se zabývají zajištěním této poutě po praktické stránce - poskytují poutníkům informace o cestě, rady k přípravě cesty, popř. poskytují možnosti setkání se s těmi, co již pouť vykonali. Mimo jiné také zajišťují značení cest a hospiců v oblastech, kde působí.⁶⁵

Ačkoli žádný z mých německých respondentů se nevypravil na cestu v rámci tohoto typu sdružení, je právě Německo zemí s poměrně velkým počtem těchto asociací. Od kanceláře pro poutníky v Santiagu jsem získala seznam těchto institucí, které se vyskytují nejen ve větších městech jako jsou Cáchy, Düsseldorf, Stuttgart, ale najdeme je i ve městech menšího významu.⁶⁶

Naproti tomu čeští poutníci zatím takovou podporu v České republice nenajdou, neexistuje tu žádná organizace zabývající se pouze svatojakubskou poutí. Nicméně i čeští poutníci již mají šanci se o pouti nějak dozvědět. Jedním možným zdrojem informací je už zmíněná literatura nebo média. Čeští poutníci vypovídají, že se o pouti buď dozvěděli z Coelhovy knihy, nebo že viděli dokument o této cestě. Další možná inspirace se nachází v knize Zdeňka Susy – Ultreia, kde líčí své, na dvě etapy rozdělené putování do Santiaga de Compostela, které podnikl v letech 1991-1996 spolu se svým synem. Stejně tak informuje o svatojakubské cestě kniha Cesta do Compostely od autorů Kolmana a Šťouráče. Novým přírůstkem k literatuře o svatojakubské pouti je i kniha Pavly Jazairové – Cestou hvězdy, která vyšla nedávno.

Ti, jenž mají zájem nastoupit pouť do Compostely a nechtějí vyrazit na cestu sami, mají možnost podniknout tuto akci v rámci cestovní kanceláře Adventura, která od roku 2005 pořádá pouť do Santiaga po etapách tak, že účastníci dosáhnou svého cíle za sedm let.

⁶⁵ Frey 1998, str. 246.

⁶⁶ Seznam sdružení mi k nahlédnutí poskytla kancelář pro poutníky v Santiagu.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Mě ale daleko více zaujala nezisková organizace Letní škola Lipnice, pod jejíž hlavičkou se v roce 2005 uskutečnila jednorázová pouť do Compostely a v jejímž rámci se vypravila na cestu i polovina mých pozdějších respondentů. Na stránkách této organizace se dozvídáme něco o jejích cílech: „*Jsmo občanským sdružením usilujícím o všestranný rozvoj osobnosti člověka. Tohoto cíle se snažíme dosáhnout prostřednictvím vícedenních kurzů, jejichž čas je naplněn HROU, pohybem, tvořivými dílnami, happeningy, diskusemi i rozjímáním. Absolventy našich akcí připravujeme na život ve třetím tisíciletí – prostřednictvím hlubšího sebepoznávání, iniciací k seberozvoji.*“⁶⁷

Z rozhovorů vyplývá, že většina těch, kteří se rozhodli vydat na cestu pod záštitou této organizace, tak učinila proto, že to byla jejich první pouť a nebyli si jisti, zda by to sami zvládli. Průběh pouti pod záštitou organizace hodnotí respondenti vesměs pozitivně, i když většina také mluví o jistém omezení a o věcech, které by si představovali jinak. Alex: „*Takže skupina mně prostě vyhovovala, jediný, co mi nevyhovovalo v podstatě by se dalo říct, že jsme měli schůzky vlastně tři až pět dní [...] není to prostě úplně o té volnosti, je tam mírně prostě-, mírný omezení...*“ Michal si zázemí této skupiny velmi pochvaloval: „*No, bylo to zorganizovaný skupinově, ale bylo to dobře vymyšlený, že tam byla možnost i toho společenského i toho individuálního vyžití, takže vždycky jsme měli srazy jednou za pár dní, vždycky tak za tři, za čtyři dny a tam jsme prostě, bylo v našem zájmu tam být a setkat se s těma lidma, dozvědět se, co dál třeba, na co se můžem připravit, co nás na cestě potká, ale mezi těma-, vždycky těma dvěma setkáníma, a tak tam člověk tak různě procházel a buď třeba šel s někým z té skupiny naší nebo třeba potkal i náhodný poutníky na cestě, ať už z Německa, ze Slovenska nebo z Český republiky a s těmi se tak různě sdružoval, zase se odpojoval, to podle toho, jak cejtíl. Tahleta možnost tam byla pro obojí.*“

6.6.2 Během cesty

Výrazný rozdíl mezi poutníkem středověkým a současným tkví ve výhodách, které dnešní poutník může využívat. Hlavní a obrovskou předností je opravdu hustá síť ubytoven pro poutníky, které francouzská cesta nabízí, přičemž většina z nich je založena na bázi dobrovolných příspěvků, takže přespat zde může v zásadě každý. Jediné omezení či podmínka je, že se poutník musí prokázat tzv. credenciálem, což můžeme označit jako

⁶⁷ Více informací na www.psl.cz.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiagu de Compostela

poutní pas, do něhož je každý den danou ubytovnou zaznamenáno místo, kam poutník došel. Na základě toho pak i může na konci cesty, v Santiagu získat jiný dokument, Compostelu, pokud pracovník kanceláře uzná razítka a data za věrohodné.

Vztah poutníků k ubytovacím zařízením na svatojakubské pouti byl již částečně naznačen v části týkající se pojetí poutníka. Já jsem se ale také snažila zjistit, jak tato zařízení poutníci vnímali a jak k nim přistupovali dobrovolní pečovatelé. Zajímavý rozdíl jsem vyzorovala mezi Čechy a Němci v frekvenci využívání ubytoven pro přespání. Z výzkumu vyplývá, že Němci mají obecně mnohem větší tendenci spát v ubytovnách a důvod pro to je často takový, že to považují za pohodlnější a spát venku by je ani nenapadlo. „*Myslím, že každý spí v ubytovnách pro poutníky, není žádná jiná možnost, kde spát. Je to levné, je tam teplo...*“ (Carl). Na druhé straně Češi využívají služeb zmíněných zařízení tak zhruba půl na půl⁶⁸, přičemž většina považuje spíše za „správné“ spát venku. „*No, snažili jsme se co nejmíň využívat ty albergery. Ani ne kvůli tomu, že se za to platí, [...] ale spíš i proto, abysme víc splynuli s tou přírodou a vůbec si to víc užili tak jako zálesácky ((pousmátí))...*“ (Michal). Ta část Čechů, co spala v ubytovnách, tak leckdy činila spíše kvůli počasí, které příliš nenahrávalo k přespání venku. „*... původní plán byl, že máme spacáky, máme karimatky, že budeme spát venku, no ale, jak vidíš sama, jsme měli asi jenom tři dny, kdy nepršelo*“ (Radka). „*...ze začátku jsem se jako snažila spát venku, ale potom se nějak ochladilo, tak mi venku byla zima a ač jsem z toho měla takovej dobrej pocit, že jako venku jako ten poutnickej život a takhle, jo, ale fakt jsem se bála jako o zdraví, [...] tak jsem pak spávala v alberzích...*“ (Jitka). Dalším důvodem, který Češi uváděli, také bylo, že spali v ubytovnách, protože tam měli možnost setkat se s druhými poutníky. „*...kolikrát se mi ani nechtělo, ale stál jsem o kontakt s poutníky a měl jsem nějaký dotazníky vytvořený, tak jsem je potřeboval rozdávat, takže pak jsem to [ubytovny] využíval. A potom ve Španělsku úplně automaticky. Bych se vlastně ochudil, kdybych spal někde ve stanu...*“ (Ladislav).

To, jak je společnost druhých na cestě pro poutníky obecně důležitá a může pomoci překonat i nepohodu plynoucí ze zimy a nepohodlí, popisuje Sören: „*byla tam [v ubytovně] zima, bez topení a mnozí byli zmrzlí. [...] Šli jsme do lesa na dříví, abychom udělali oheň. A pak jsme tam seděli, byli jsme zmrzlí a měli jsme zapálené malé svíčky a oheň hořel a taky tam hrála hudba z rádia a my jsme seděli a povídali si a teplý oheň...*

⁶⁸ Musím poznamenat, že situace mohla být rozdílná, pokud by můj výzkum probíhal v letních měsících.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

V tuhle chvíli jsme si pomysleli: to je opravdu dobrý okamžik, je zima, ale my sedíme spolu, povídáme si, hraje nám příjemná hudba, máme teplé pití a byla to dobrá chvíle.“

Pouze pár poutníků vypovídá o nepříjemnostech, s kterými se v alberzích setkali. Německý poutník Jörg to blíže nespecifikuje, jen uvádí: *„někteří pečovatelé nejsou moc, moc příjemní.“* Antonína a Radku zase zaskočilo to, že po nich v ubytovně chtěli platit za teplou vodu: *„... mě překvapilo, když hnedka vlastně první noc, někde v albergu jsme si nemohli uvařit u nich v kuchyni ani vodu, jo ani, ani venku. Takže vlastně dávali jasně najevo, že oni tam mají jídlo za osm euro a že tam není kemping. Tak to mě, to mě zaskočilo“* (Antonín).

To, jestli poutníci dávají spíše přednost spaní pod střechou nebo pod širým nebem, se různí, ale pravdou zůstává, že díky této infrastruktuře a zázemí, které svatojakubská cesta nabízí, má každý člověk možnost vydat se na pouť s jistotou, že v tomto ohledu o něj bude postaráno.

6.7 Cíl – Santiago nebo Finisterre?

Jak bylo zmíněno výše, čím jsou poutníci blíže k Santiagu, tím více pociťují úzkost a lítost nad tím, že je jejich pouť u konce. Respondentů jsem se ptala, jak vnímají samotné Santiago, co to pro ně znamená být na konci této cesty a zdali pokračují dále na mys Finisterre.

U obou národností jednoznačně převažuje pocit spíše zklamání než nadšení z cíle, ke kterému celou dobu putovali. Je to způsobeno tím, že očekávání jsou u většiny poutníků přehnaná. Doufají, že dojdou „osvícení“, když ne po cestě, pak v katedrále najdou odpovědi na své otázky a dočkají se pocitů vnitřního uspokojení. *„Jsem si říkal: no tak tam dorazím a najednou se všechno změní, prostě najednou nějaký osvícení a budu vědět, že-, nebo až tak moc jsem to nečekal, ale potom, když jsem přišel: tak jo, tak jsme v Santiagu. Ono to vlastně to Santiago pro mě vlastně není tak důležitý, jako stejně tak by to mohla být nějaká malá vesnice s prodejnou mobilních telefonů“* (Michal). I ti, co neočekávají žádný zázrak, jsou smutní a zklamaní, že cesta skončila. Najednou ztratili cíl, smysl, který do té doby nacházeli v každodenní chůzi a směřování k Santiagu. *„...svět se mi zhroutil, všechno bylo dobré před tím a potom jsem přišla do Santiaga a bylo to prostě-, nevím, nejhorší den celé poutě, opravdu. Bylo to-, putování bylo u konce, tak co teď budu dělat, co budu dělat*

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

zítra, nic už mě ráno nepřiměje vstát, abych pokračovala v cestě, [...] všechno skončilo a já byla tak smutná...“ (Ada).

K celkovému negativnímu rozpoložení přispívá i velké množství turistů, na které poutník chtěl nechtěl v Santiagu naráží na každém kroku: *„Poprvé, když jsem přišla do Santiaga, zdálo se hodně turistické, velmi turistické, nebyla tam atmosféra, kterou jsem si přála při příchodu...”* (Klara).

I tak se mezi poutníky našli takoví, kteří dokázali z dovršení cesty vytěžit i pozitivní pocity: *„No, myslela jsem si, že mě to nějak (..) nerozhodí (..), ale nakonec (..) jako ten pocit toho ukončení a přesně ta hrdost a ta pokora, nějak všechno a to silný místo vlastně, v té katedrále mě to teda úplně rozložilo na tisíc kousků, což bylo nádherný, i když tam-, při té mši no, i když tam bylo tisíc turistů [...] já jsem se dostala do nějaký úplně jako jiný roviny. Bylo to krásný, no“* (Zita).

V několika rozhovorech, ať už s německými nebo českými poutníky, se objevuje přirovnání Santiaga k jakémusi magnetu, který toho, kdo jej jednou navštíví, už navždy přitahuje zpět: *„... Santiago je velmi zvláštní místo, které má nějaký druh síly magnetu, dokonce i když je tam tolik turistů, kteří ničí tu atmosféru, ty máš druh moci, který nikdo nedokáže vysvětlit“* (Hans). *„...protože jsem byl poutník, tak jsem měl pocit, že to město patří mně, vyrostlo kvůli poutnictví a (..) je to magnet, nedokázal jsem se odtamtud dostat ((úsměv))“* (Ladislav).

Když poutníci dorazí do Santiaga, jedním z jejich dalších cílů se stává „oficina de peregrinos“ neboli kancelář pro poutníky, kde po prokázání množství kilometrů, které ušli, na základě poutního pasu získávají osvědčení o vykonání poutě. Toto osvědčení může být dvojí – latinská verze, jež se nazývá Compostela a je určena pouze pro ty, kteří se hlásí k náboženským důvodům. Ti, jež nevedlo k pouti náboženské přesvědčení, dostávají jakýsi diplom. Pro poutníky obecně je důležité toto osvědčení získat, ať už jsou věřící či nikoli. Je to pro ně důkaz, že něčeho dosáhli, hezká vzpomínka a chloubka. To, že si pro tuto listinu přicházejí i lidé, kteří se prohlašují za nevěřící, může znamenat, že význam poutnictví se v dnešní době posunul a lidé již tuto cestu nutně nespojují s náboženskými motivacemi.

Většina říká, že je sice důležité mít cíl, ať už na cestě, nebo v životě, ale že samotné Santiago pro ně nakonec až zas tak moc neznamenalo. To, že se většina nespokojí se Santiagem a že nějakým způsobem touží po pokračování putování, potvrzuje i fakt, že na Finisterre pokračují téměř všichni z dotázaných (na Finisterre nešli jen 3 z celkového počtu dotázaných, a to převážně z časových důvodů). Vysvětlení jsou různá – buď je mys

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

Finisterre považován za ten skutečný konec této poutě: „*konec cesty pro mě nebyl zde [v Santiagu], byl na Finisterre*“ (Johannes). Hezky to popisuje Jitka: „...*my jsme vlastně potom končili až na tom mysu Finisterre a tam teprv jsem jakoby pocejtila-, určitě katedrála v Santiagu je nádherná, ale tam prostě ty útesy a voda, jak se tam tříští o ty skály, tak to jsem si říkala, tak tohle je ta moje katedrála...*“ Nebo poutníky vede pouze prozaická touha vidět moře: „... *také chci vidět moře a také užít si příjemný odpočinek týden nebo půl týdne, tři dny s lidmi, které jsem potkala, takže odteď, myslím, už to není spirituální. (...) Možná najdu nějakou spiritualitu po cestě*“ (Angelika). Velmi často bývá však cílem odložit nepříjemný konec a oddálit nutný návrat zpět do všední reality.

7. ZÁVĚR

V úvodu jsem nastínila množství otázek, na které jsem chtěla dostat ve své práci odpovědi. V první řadě jsem se pokusila o jakési porovnávání středověkých poutníků s poutníky novodobými co se týče podmínek a motivací pro vykonání svatojakubské poutě. Můj výzkum ukazuje, že současní poutníci se drží některých tradičních pojetí této poutě. Dodržují trasy cest, snaží se o dodržování zásad poutnického života a nosí s sebou symboly poutníka – mušli a hůl. Někteří se také snaží využívat ubytovacích zařízení určených pro poutníky, protože i to jim pomáhá lépe se identifikovat s postavou středověkého poutníka. Tyto věci jsou pro ně důležité, protože je to spojuje s minulostí, kterou leckdy vnímají jako ideál a vyděluje je to z přítomnosti, proti které mají mnohé výhrady. Všechny poutníky, ať ty minulé nebo současné, především pojí společná cesta a cíl.

Co dnešní poutníky chtě nechtě vyděluje, je skutečnost, že v dnešní době je tato pouť mnohem bezpečnější než tomu bylo ve středověku. Jednak v takové míře nehrozí nebezpečí lupičů a vrahů, kteří by na cestě číhali, jednak můžeme říci, že informovanost o cestě vůbec a jejích úskalích je také daleko větší než tomu bývalo a navíc má současný poutník k dispozici hustou síť ubytoven pro poutníky, o které si středověký poutník mohl nechat pouze zdát.

Zajímavé je, že rozdíl mezi poutníky a cestovateli nebyl v pozdním středověku nijak výrazný, což vidíme i na příkladu družiny pana Lva nebo německého šlechtice von Harffa. Cestovatelé i poutníci dob minulých používali stejný šat, jeli na koni nebo šli pěšky a během svých cest prokazovali zbožnost na svatých místech. Dnešní poutníci zato cítí silnou potřebu poukázat na rozdíl mezi nimi a „obyčejnými turisty“.

Významným rozdílem, který přináší to, že žijeme v moderní pluralitní společnosti je i to, že poutníkem může být v zásadě každý nehledě na vyznání nebo způsob, jakým pouť absolvuje. Současní poutníci plně využívají svého práva putovat, ať už je jejich motivace jakákoli. Mohlo by se zdát, že zbožnost se ze svatojakubské poutě vytrácí a nahrazuje ji melancholie po minulosti, touha po sebepoznání a sebereflexi, sportovní výzva nebo kulturní a historický zájem. Zároveň se však objevuje něco, co toto všechno přesahuje a jaksi rámcuje – poutníci to nazývají „spiritualitou“.

Tato potřeba spirituality je reakcí na dnešní společnost, na společnost konzumu, jež hlavní důraz klade na materiální produktivitu a zapomíná na duchovní hodnoty, které dříve poskytovalo náboženství. Protože jsou klasická náboženství příliš strnulá a svazující, lidé hledají spiritualitu jinde. A nacházejí ji mimo jiné na svatojakubské pouti. Tam nacházejí

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiaga de Compostela

to, co jim všední život upírá – čas na sebe, sounáležitost s druhými, opravdové osobní vztahy, prožívání přítomnosti a naplnění.

Z mého kvalitativního výzkumu vyplývá, že dnešní poutníci z Čech a Německa většinou vycházejí z různých míst francouzské trasy svatojakubské cesty. Vnímání toho, co dělá poutníka poutníkem se případ od případu liší, přesvědčení mnohých je však takové, že poutník je někdo, kdo putuje a při tom směřuje k nějakému cíli. Co člověka motivuje k tomu, aby se poutníkem stal a na takovou cestu se vydal, se nedá příliš zobecňovat. Důvodů a pohnutek je nepřeborné množství. Nicméně nejčastějšími okruhy motivů, které se v odpovědích vyskytují, jsou zvědavost, určitá nespokojenost se svým životem a touha po sebepoznání a poznání toho, co tento svět přesahuje.

Podle toho se také odvíjí pocity, které poutníci po cestě prožívají a to, jak vnímají konec této poutě, ať už v Santiagu nebo na mysu Finisterre. Vesměs se dá říci, že poutníci jsou cestou naprosto nadšeni. Sice má skoro každý z nich nějaké tělesné problémy, které souvisí s náročností cesty, ale zcela převažují pozitivní pocity. Poutníci velmi oceňují obětavost a vstřícnost místních obyvatel, jedinečnou možnost setkávat se s lidmi různých národností, ale i jedinečnou příležitost mít čas - čas jen sám na sebe a své pocity a vnímání okolí. Na cestě se lidé naučí být dokonale šťastní. Pak nadchází zkouška v podobě konce. Tu mnozí nesou velmi špatně. Popisují své pocity jako pocity zklamání, smutku a melancholie, protože skončilo něco krásného a je čeká nový začátek a množství úsilí a energie, kterou do něj budou muset vložit. Proto se také tento „konec“ snaží ještě na chvíli odložit a vydávají se na mys Finisterre, který často vnímají jako opravdový závěr cesty, i z toho důvodu, že cesta dál tam už nepokračuje.

Mohla bych tedy uzavřít, že poutníkem může být opravdu každý. Nezáleží na věku, na tom, kde a kdy pout' nastoupí, jakým způsobem ji podnikne, není důležité ani to, zda se rozhodne cestu vykonat v duchu středověkých poutí, nebo se vzdá všech symbolů poutníka. Můj výzkum ukazuje, že v tomto případě ani národnost nehraje roli a že české i německé poutníky více věcí spojuje, nežli dělí. Jediné, na čem opravdu záleží, je přesvědčení a hodnoty každého z nás.

8. POUŽITÁ LITERATURA

- ALMAZÁN, V.: El viaje a Galicia del caballero Arnaldo von Harff en 1498, in: Compostellanum, vol. 33, n. 3-4, 1988.
- BIBLE, Písmo svaté Starého a Nového zákona, Česká Biblická společnost, podle ekumenického vydání z r. 1985.
- BRAVO LOZANO, M.: Guía del peregrino medieval („Codex Calixtinus“), Centro de Estudios del Camino de Santiago, Sahagún 1989.
- CIERBIDE, R.: Motivaciones para la realización de la peregrinación a Santiago, in: V. Congreso Internacional de Asociacions Xacobeas, CEE, A Coruña 1999.
- CUENDE PLAZA, J.: Peregrinación en los documentos religiosos y eclesiales, in: V. Congreso Internacional de Asociacions Xacobeas, CEE, A Coruña 1999.
- DANTE, A.: Nový život, v překladu Emila Janovského, Jaroslav Podroužek, Praha 1944.
- DE PARGA L.V., URÍA RÍU J., LACARRA J.M.: Las Peregrinaciones a Santiago de Compostela, edicion Facsimil, Tomo 1, Asturias 1981.
- FREY, N.L.: Pilgrim Stories: On and Off the Road to Santiago, University of California Press, Berkeley 1998.
- HERBERS, K. - Peregrinos, escritores y otros propagadores del culto jacobeo en Alemania, in: El Camino de Santiago, Camino de Europa, Consellería de Relaciones Institucionais e Portavoz do Goberno, Galicia 1993.
- INSUA OLIVEIRA, E., CASTIÑEIRA CASTRO, V. M.: Peregrinación a Finisterre, in: V. Congreso Internacional de Asociacions Xacobeas, CEE, A Coruña 1999.
- LIBER SANCTI JACOBI, „Codex Calixtinus“, traducción por los Profesores A. Moralejo, C. Torres, J. Feo, [Santiago de Compostela] : Consellería de Cultura, Comunicación Social e Turismo, Xerencia de Promoción do Camiño de Santiago, 2004
- OHLER, N.: Náboženské poutě ve středověku a novověku, Vyšehrad, Praha 2002.
- OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ, 20. díl, Paseka/Argo, Praha 2000.
- PARDO DE GUEVARA y VALDÉS, E.: El viaje por España y Portugal de León de Rosmihal, barón de Blatna (1465-1467), in: Portugal na memória dos peregrinos: actas de las Jornadas sobre o Caminho de Santiago, Xunta de Galicia, Consellería de Cultura, Comunicación Social e Turismo, Xerencia de Promoción do Camiño de Santiago, Santiago de Compostela 2002.
- PLÖTZ, R.: Alemaña Xacobeas, in: Santiago: A Esperanza, Pazo de Xelmírez, Santiago de Compostela 1999.
- PLÖTZ, R.: El culto de Santiago en los países de lengua alemana. Un panorama cultural, in: El Camino de Santiago, Camino de Europa, Consellería de Relaciones Institucionais e Portavoz do Goberno, Galicia 1993.

Fenomén současného náboženského poutnictví na příkladu pouti do Santiago de Compostela

PLÖTZ, R.: Peregrinos alemanes „ad sanctum Jacobum“ por Portugal, in: Portugal na memória dos peregrinos: actas de las Jornadas sobre o Caminho de Santiago, Xunta de Galicia, Consellería de Cultura, Comunicación Social e Turismo, Xerencia de Promoción do Camiño de Santiago, Santiago de Compostela 2002.

RODRIGUEZ IGLESIAS, F.: La gran obra de los caminos de Santiago, Hércules, A Coruña 2004.

RUIZ MONTEJO, I.: El camino a Santiago, Andares de un peregrino en la España del siglo XII, Foca, Madrid 2004.

SUSA, Z.: Vyprávění o Čechách a Němcích v Českých zemích, vydal vlastním nákladem, Praha 1994.

ŠAŠEK z Bříkova, V.: Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa, Československý spisovatel, Praha 1974.

TURNER, V., TURNER. E., Image and Pilgrimage in Christian Culture. Anthropological Perspectives, Columbia University Press, New York 1978.

<http://www.archicompostela.org/estadisticas>

www.psl.cz

9. PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH:

PŘÍLOHA Č. 1:	Přepis rozhovorů
PŘÍLOHA Č. 2:	Tabulky a grafy
PŘÍLOHA Č. 3:	Obrázky